

Economisch-Statistische Berichten

Ras en beroep in Amerika

★

Drs. J. Bosch

Automatie en conjunctuur

★

Drs. J. J. Klant

De publieke kapitaalmarkt in 1956

★

Drs. B. W. Buenk

De voorrechten van de fiscus

★

Drs. W. C. M. Mutsaers

De monetaire situatie in de
Verenigde Staten

★

J. A. M. van Gerwen

Het prijsindexcijfer van kleding

★

Drs. J. C. Bottema en Drs. A. G. ter Hennepe

De Nederlandse industrie
in het vierde kwartaal van 1956

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

42e JAARGANG

No. 2070

WOENSDAG 27 FEBRUARI 1957

EERSTE NEDERLANDSCHE

VERZEKERING-MIJ. OP HET LEVEN EN TEGEN
INVALIDITEIT N.V.

- **Pensioenregelingen**
- **Risico-herverzekering van pensioenfonds**
- **Aanvullingen op het wettelijk bodempensioen**

HOOFDKANTOOR:
JOHAN DE WITTLAAN 50 - 'S-GRAVENHAGE
TEL. 01700-51.43.51

ARNHEMSCHE HYPOTHEEK BANK N.V.

AGENTSCHAP ROTTERDAM - Mr. J. R. PENTERMANN

2e Westewagenhof 1 (St. Laurens huis)

Telefoon 29527

Maandblad

EKONOMI DAN KEUANGAN INDONESIA

(ECONOMIE EN FINANCIËN)

Uitgave in samenwerking met Nationaal Planning Bureau, Ministerie van Financiën en de Economische Faculteit van de Universiteit Indonesia.

Redactie: R. H. Djuanda, S. I. Djajadiningrat, A. Kraal, Loekman Hakim, Oey Beng To en Sumitro Djojohadikusumo.

Abonnementsprijs: Rp. 60 per jaar, welke voor abonnees in Nederland kan worden betaald door overmaking aan de Bank Indonesia Amsterdam op rekening van de Jajasan Penerbitan Ekonomi dan Keuangan, Djakarta, van een bedrag ad N.f 20 per jaar.

Adres Redactie: Djalan Langsat I no. 22
Kebajoran Baru
Djakarta - Indonesia.

Adres Administratie: d/a P. T. Pembangunan,
Gunung Sahari nr. 84
Djakarta - Indonesia.

R. Mees & Zoonen

*Bankiers en
Assurantie-makelaars*

Rotterdam

*Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Ablasserdam*

*verlenen gaarne hun
goede diensten, o.m.
bij het*

*kiezen van beleggingen
sluiten van auto-, w.a.,
fraude- en berovings-
verzekeringen*

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, 6, Place Royale, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.
Speciale nummers f. 2.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgave van redenen te weigeren.

Ras en beroep in Amerika

In de Verenigde Staten heerst een ernstig tekort aan geschoolde arbeidskrachten en bedrijfskader, een tekort, dat als gevolg van de voortgaande technische ontwikkeling, vermoedelijk ernstiger zal worden. Hierin heeft J. J. Morrow ¹⁾, die ook op idealistische gronden voorstander is van economische en sociale verheffing der Amerikaanse negers, aanleiding gezien om, onder het motto: „can we still afford to let prejudice interfere with our business sense?“, een pleidooi te houden voor het op groter schaal doen vervullen van hoger gekwalificeerde functies door negers. Het is in het belang van het bedrijfsleven de weerstanden, die tegen deze inschakeling bestaan — de auteur geeft daarvan enkele frappante voorbeelden —, te overwinnen, want het is verspilling om negers te laten blijven werken in functies, die beneden hun kunnen liggen.

Nevenstaande tabel doet zien, dat er in tien jaar tijd, mede onder invloed van de wereldoorlog, anti-discriminatiemaatregelen van de Overheid, arbeiderstekorten en de trek van negers van de Zuidelijke naar de Noordelijke Staten, weliswaar wat is verbeterd, maar dat zich naar verhouding nog steeds aanzienlijk meer negers dan blanken op de onderste sporten der maatschappelijke ladder bevinden. De tabel onthult niet, welke functies binnen een bepaalde beroepscategorie door negers worden vervuld. Voor zover ondernemingen al negers in dienst nemen benutten zij hen nl. veelal niet in die mate als met hun capaciteiten overeenkomt: negers komen vaak niet voor promotie in aanmerking en dikwijls worden zij automatisch voor de eenvoudigste baantjes aangenomen.

¹⁾ „American negroes — a wasted resource“, in „Harvard Business Review“ van januari/februari 1957.

Morrow wijst erop, dat het inkomen der negergezinnen in Amerika in doorsnee slechts 56 pCt. bedraagt van dat der blanke. Negers met een goede schoolopleiding hebben hun positie sedert 1940 wel aanzienlijk verbeterd, maar zij verdienen toch nog altijd veel minder dan een blanke met een zelfde opleiding. In 1949 verdienden negers met een college-diploma zelfs minder dan blanken met een niet-voltooid highschool-opleiding. Deze discrepantie vloeit uiteraard voort uit de hierboven genoemde weerstand bij het bedrijfsleven, die tot gevolg heeft dat de niet-blanke,

wil hij zijn talenten volledig benutten, zich veelal uitsluitend moet toelagen op het verlenen van diensten aan zijn rasgenoten, hetgeen — gezien de ongunstiger inkomenspositie der negers — geen hoge salarissen met zich brengt. Het ontbreken van gelijke kansen is uiteraard ook geen stimulans tot hard werken.

Zou het opleidingspeil der negers worden opgevoerd tot dat der blanken,

dan zouden bijv. in 1950 157.800 in plaats van 64.800 en 23.200 in plaats van 9.400 negers een highschool-, resp. college-diploma hebben behaald. Het probleem ligt echter dieper dan met deze cijfers kan worden aangegeven: maar al te vaak is nl. de kwaliteit der opleiding die de negers genieten geringer dan die, welke de blanken ter beschikking staat. Bovendien verhinderen milieufactoren, levensomstandigheden e.d. — die op hun beurt het geringe inkomen en de schaarse mogelijkheden weerspiegelen — de negers met succes deel te nemen aan de strijd om betere baantjes en een hoger salaris. De ervaring der laatste jaren heeft echter geleerd dat, gegeven een gelijke opleiding, achtergrond en ervaring, negers even goed als blanken in een moderne industriële maatschappij kunnen worden opgenomen.

Verdeling der werkende mannelijke bevolking volgens beroep en ras (in pCt.)

Beroepscategorieën	Zuidelijke Staten				Overige Staten			
	negers		blanken		negers		blanken	
	1940	1950	1940	1950	1940	1950	1940	1950
Vrije beroepen, technici e.d.	1,6	2,0	4,9	7,0	3,1	2,6	6,3	8,3
Ondern. eigenaren en topfunctionarissen	0,9	1,4	10,2	11,5	2,8	3,0	10,9	11,7
Kantoor- en verkooppersoneel	1,2	2,4	11,7	12,9	5,6	7,8	14,8	14,2
Voormannen, geschoolde arb. e.d.	3,6	6,4	12,8	18,5	7,7	10,8	16,7	20,4
Geoefende arbeiders e.d.	10,9	18,6	16,0	18,7	19,6	27,4	20,0	20,8
Bedienend personeel	11,2	11,2	4,5	3,7	32,6	21,4	6,6	5,8
Arbeiders (excl. landbouw)	20,6	23,6	6,1	5,8	24,5	24,9	8,1	7,0
Totaal excl. landbouw	50,0	65,6	66,2	78,1	95,9	97,9	83,4	88,2
Landbouwers en landarbeiders	50,0	34,4	33,8	21,9	4,1	2,1	16,6	11,8
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

INHOUD

	Blz.		Blz.
Ras en beroep in Amerika	163	Het prijsindexcijfer van kleding, door J. A. M. van Gerwen	174
Automatie en conjunctuur, door Drs. J. Bosch	164	De Nederlandse industrie in het vierde kwartaal van 1956, door Drs. J. C. Bottema en Drs. A. G. ter Hennepe	175
De publieke kapitaalmarkt in 1956, door Drs. J. J. Klant	167	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet ...	178
De voorrechten van de fiscus; door Drs. B. W. Buenk	170	Notities:	
De monetaire situatie in de Verenigde Staten, door Drs. W. C. M. Mutsaers	173	Bioscoop en televisie in Engeland	169
		Statistieken	179

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

Schrijver geeft eerst een motivering van het gebruik van het woord *automatie* in plaats van *automatisering*. Aan de hand van uitlatingen van verschillende auteurs wordt vervolgens de vraag besproken of *automatie* een stabiliserende invloed heeft op de investeringen en de afzet. Ten slotte wordt ingegaan op de vraag in hoeverre *automatie* het gevaar van een structurele overcapaciteit in zich draagt. Schrijver concludeert o.a. dat dit potentiële gevaar door introductie van *automatie* wordt vergroot; door combinaties kan het echter worden tegengegaan. Technologische werkloosheid kan worden beperkt door werktijdverkorting, vervroegde pensionering e.d. Schrijver meent dat *automatie* de tendentie heeft conjunctuurfluctuaties te verscherpen. Daartegenover staat evenwel dat toepassing van *automatie* in de administratieve sector snellere en betere informatie omtrent het conjunctuurverloop verschaft.

Automatie en conjunctuur

Inleiding.

Ter motivering van het gebruik van het woord „*automatie*” in plaats van het woord „*automatisering*” moge ik verwijzen naar een artikel van J. van der Putten ¹⁾, waarin deze de opvattingen hieromtrent weergeeft van de interne taalcommissie der N.V. Philips Gloeilampenfabrieken en van de heer Picard uit Gent. *Automatisering* geeft meer aan het feit dat wanneer een machine in bedrijf wordt gesteld hierop onveranderlijk een reeks handelingen volgt, zonder dat hiermee vaststaat dat het gewenste resultaat ook wordt bereikt. Een voorbeeld vormt de Bendix wasmachine; de arbeidscyclus is van te voren ingesteld maar of het resultaat: een schoon stuk linnengoed, wordt bereikt, is niet bij voorbaat zeker. *Automatisering* geeft een éénrichtingsverkeer in nl. oorzaak → gevolg; het is een mechanisch principe ²⁾. Bij *automatie* speelt het nemen van een beslissing door de machine zelf, op basis van een aantal parameters, een rol; het omvat dus meer dan *automatisering*. Het komt vrijwel overeen met onbewuste handelingen van de mens. Prof. Lievegoed ³⁾ spreekt hier over het biologische principe, waarbij de terugkoppeling dus een rol speelt. Daarbij krijgt men dan een betere aansluiting tussen de Engelse begrippen „*automation/automation*” en de Nederlandse begrippen *automatisering/automatie*.

De stroom van literatuur over *automatie* is verbijsterend. Aan de economische kanten is echter tot nu toe door de economie niet bijzonder veel aandacht besteed; wat op dit gebied verschenen is, is niet erg diepgaand. Als gunstige uitzondering moet hier worden genoemd het boek van F. Pollock (dat straks nog geciteerd zal worden). Over het verband tussen *automatie* en conjunctuur zijn enkele verspreide opmerkingen te vinden, die in het onderstaande nader zullen worden gezien om tot slot te trachten tot een conclusie te komen. Met opzet is aan hoofdstuk 12: „*Are Business Cycles dead?*” uit het boek van Einzig ³⁾ geen aandacht geschonken, omdat dit boek wel bijzonder oppervlakkig is.

¹⁾ J. van der Putten: „*Automatie*”, in „*Efficiënte Bedrijfsorganisatie*”, augustus 1956.

²⁾ Prof. Dr. B. C. J. Lievegoed: „*De sociale en ethische kant van de automatisering*”, in „*De Ingenieur*”, 4 januari 1957.

³⁾ Dr. P. Einzig: „*The Economic Consequences of Automation*”, Londen 1956.

De *automatie* vormt een stabiliserende factor in de investeringen.

P. F. Drucker ⁴⁾ meent dat de *automatie* eigenlijk een volkomen ander economisch systeem is. (Einzig ³⁾ geeft daarom in zijn boek een weinig overtuigend pleidooi in hoofdstuk 4 voor „*Automation Economics*”). Volgens hem kan men in een geautomiseerd produktiesysteem, wanneer dit zich verbreidt over een enorme markt als die van de Verenigde Staten, eenvoudig niet meer werken met een economie die risico's en fluctuaties vertoont. „*Automation requires continuous production at a set level of output for a considerable period, of time-three months, six months, may be a year. This means that short time adjustments cannot normally be taken care of by changing production schedules except at exorbitant costs*”. Dit betekent dus, dat de *automatie* op grote schaal toegepast, alleen kan worden gezien als een project op lange termijn, passend in een stabiele economie, die niet meer afhankelijk is van jaarlijkse of seizoenfluctuaties. Drucker ziet daarom aanpassingen alleen nog maar mogelijk in kleinere, niet geautomiseerde bedrijven. Maar als werkelijk de *automatie* een dergelijke politiek op lange termijn veronderstelt met een grote stabiliteit der gehele economie dan, zegt Drucker, is er ook een heel ander type „*managers*” nodig. Deze worden immers gesteld voor beslissingen van een zeer grote omvang, van een enorme draagwijdte met een ontzaglijk grote verantwoordelijkheid, omdat het besluiten betreft op zeer lange termijn. Want, stelt Drucker, wanneer men bezig is met de uitvoering van een *automatie*programma, dan kan men geen wijziging meer aanbrengen in de hiermee samenhangende investeringsprogramma's, noch kan men na voltooiing van deze *automatie*-investeringen de voorraden gaan reduceren en dus is er eigenlijk geen stagnatie in de afzet meer denkbaar. Daarom is zijn conclusie dat de introductie van de *automatie* leidt óf tot een zeer grote stabiliteit in het economisch leven óf tot enorme bankroeten door o.a. fantastisch hoge mis-investeringen. Drucker meent dat de oorzaak van het feit dat de recessie in 1951 en 1954 in de Verenigde Staten niet vergezeld ging van een scherpe daling in de kapitaaluitgaven gezocht moet

⁴⁾ P. F. Drucker: „*The Promise of Automation*” in „*Harpers' Magazine*”, april 1955.

worden in de stabiliteit der investeringen in geautomateerde productiesystemen.

Het komt mij voor dat Drucker de invloed van de automatisatie overdrijft. Het feit dat in 1951 en 1954 geen scherpe daling plaatsvond in de investeringen in de Verenigde Staten mag m.i. zeker niet alleen worden geweten aan de invloed der automatisatie. Het feit dat de Overheid in de Verenigde Staten een „full employment”-politiek voert, schept een optimistische sfeer, waardoor de ondernemers geneigd zijn om hun investeringsplannen ten uitvoer te brengen, zelfs indien de directe vooruitzichten minder belovend schijnen, omdat zij op de langere duur een verbetering verwachten.

Het kan zijn dat Drucker gelijk heeft dat de geautomateerde productie vrijwel niet reageert op *tijdelijke* vraagfluctuaties, omdat het productieschema van geautomateerde fabricage gebaseerd is op continue productie en omdat door de kapitaalintensiteit der productie en door het vaste-kostenkarakter van de arbeid de invloed der variabele kosten verwaarloosbaar of van minder betekenis is. Het voorgaande wil echter niet zeggen dat de automatisatie daarom altijd stabiliserend werkt. Wanneer er een daling in de vraag optreedt die van langere duur is, zal het vertragende effect dat de automatisatie uitoefent op de productie-aanpassing, de recessie slechts verergeren. De voorraden zullen de ondernemers uit de hand lopen en sterker stijgen dan het geval zou zijn geweest bij conventionele productie, met als gevolg een scherpere depressie.

De opmerking van Drucker dat de investeringsplannen uitgevoerd zullen worden zonder dat de momentele stand van de conjunctuur daarop invloed heeft, wordt echter bevestigd door de uitlating van R. J. Cordiner, de president van de „General Electric Co.” tijdens de zgn. „hearings”⁵⁾. Deze groot-industrieel stelde nl. dat de kapitaaluitgaven geen invloed ondervinden van de jaarlijkse afzetfluctuaties en dat de kapitaalinvesteringsplannen voor de „G.E.” reeds jaren te voren vastliggen. Hieruit trekt Cordiner de verreikende algemene conclusie dat de automatisatie in toenemende mate als stabiliserende factor in de economie zal optreden. Opgemerkt moet worden dat deze voorstelling van zaken van een zekere eenzijdigheid blijkt geeft. De tendentie tot het scheppen van een irrationele overcapaciteit wordt hierdoor vergroot en het gevaar is niet denkbeeldig dat de productie der nieuwe geautomateerde bedrijfshuishoudingen (met hun kleinere behoefte aan werknemers) op de markt komt, wanneer het aanbod de vraag reeds overtreft en er dus reeds een werkgelegenheidsvraagstuk bestaat. De onevenwichtigheid zal dan hierdoor slechts worden vergroot. Het kan zijn dat de aanpassing wordt verkregen door een felle concurrentiestrijd, waarbij de minder sterk geautomateerde (kleinere) bedrijven bankroet gaan en de (grotere) geautomateerde ondernemingen hun relatieve marktpositie versterken. Overigens is het de vraag, of de onmogelijkheid om de uitvoering van automatisatie-investeringen stop te zetten of ze althans te temporiseren wel zo groot is als Drucker het doet voorkomen. Ook hier zal immers veel afhangen van het stadium van uitvoering en daarom is er m.i. eerder sprake van een gradueel verschil in dit opzicht met de bestaande vormen van omwegproductie.

De argumenten van Drucker wijzen er m.i. op dat hij veronderstelt dat in geautomateerde bedrijfstakken de

⁵⁾ Zie: „Automation and Technological Change”, „Report of the committee on Economic Stabilization to the Joint Committee on the Economic Report”, Washington, D.C., 1955.

economische orde zal veranderen, dat er monopolistische tendenties in zullen optreden. Een dergelijke ontwikkeling in geautomateerde bedrijfstakken kan zeker niet worden uitgesloten. Zouden zij optreden, dan kan het zijn dat de investeringen in geautomateerde bedrijfstakken inderdaad een stabiliserende factor gaan vormen in de kapitaalinvesteringsring.

De automatisatie vormt een stabiliserende factor in de afzet.

In het voorgaande werd gesteld dat onder geautomateerde productie de aanpassing van het produktieniveau vertraagd plaatsvindt. J. Diebold, de schrijver van het bekende boek over automatisatie⁶⁾, merkte tijdens de „hearings”³⁾ op dat bij een teruglopende afzet veeleer de prijzen zullen worden beïnvloed dan de productie of de werkgelegenheid in geautomateerde bedrijven. Daaruit concludeert Diebold dat een grotere stabiliteit in de werkgelegenheid waarschijnlijk een gevolg zal zijn van de automatisatie.

Het is moeilijk de argumentatie van Diebold te volgen. Het stabiliseren van de *werkgelegenheid* in een geautomateerd(e) bedrijf(stak) behoeft immers niet te betekenen, dat de *afzet* wordt gestabiliseerd. Diebold besteedt wel bijzonder weinig aandacht aan de betekenis van de vraagelasticiteit. De klassieke weg van de prijsdaling om de afzet op peil te houden gaat ervan uit dat de afzetmarkt niet verzadigd is. Deze overtuiging dat de menselijke behoeften onverzadigbaar zijn, werd eveneens sterk naar voren gebracht op het automatisatiecongres te Milaan⁷⁾, waar gesteld werd dat „Die Wünsche der Menschen gehen ins Uferlose und die Möglichkeit ihrer Erfüllung ist nur durch die Möglichkeit der Produktion eingeschränkt”. Ook tijdens de „hearings” werd deze opvatting door andere deelnemers naar voren gebracht. Belangrijk voor een bepaald(e) geautomateerd(e) bedrijf(stak) is echter niet het feit dat de behoeften der mensen onbegrensd zijn, maar of er een potentiële koopkrachtige vraag aanwezig is voor de produkten die in deze bepaalde geautomateerde sector in feite worden vervaardigd. Het stimuleren van deze potentiële koopkrachtige vraag door middel van prijsverlaging of intensieve reclamecampagnes is geen middel dat onbegrensd mogelijkheden biedt. Dr. V. Bush zei in dit verband („hearings”) dat er volgens hem een grens was, waarboven de mensen niet meer werken om goederen of diensten voor hun behoeften of plezier te kopen.

Ook in dit verband meen ik dat van belang is welke marktvorm in de geautomateerde bedrijfstak prevaleert. Zoals N. Weinberg opmerkte⁸⁾ waren de handelaren in auto's einde 1954 gedwongen meer auto's af te nemen dan ze konden verkopen, zodat ze „had to cut their margins to the bone”. De industrie had teveel wagens geproduceerd en dit produktievolume was nodig om onderbezetting te voorkomen en moest door massa-afzet worden gevolgd⁹⁾. De fabrikant wentelde hier het voorraadriscico dus af op de handel, die inderdaad door prijsverlagingen deze abnormaal hoge voorraden trachtten te slijten. De af-fabriek prijzen waren in deze bedrijfstak echter „notoriously insensitive”.

Het is niet in te zien dat een stelsel van vrije concurrentie, waarin prijsverlagingen, zoals Diebold voorstaat, eerder te

⁶⁾ J. Diebold: „Automation — The Advent of the Automatic Factory”, New York 1952.

⁷⁾ Zie Prof. E. Gerecke: „Die Automation am Mailänder Kongress 1956”, in „Technische Rundschau”, 29 juni 1956.

⁸⁾ N. Weinberg: „Labor on the Hook”, in „Saturday Review”, 22 januari 1955.

⁹⁾ Zie ook: „The Kiplinger Washington Letter” van 4 februari 1955.

verwachten zijn dan onder monopolistische markt vormen, een stabiliserende factor in de conjunctuur vormt. Verder moet worden gewezen op het feit dat „Massenluxusgüter” in belangrijke mate geautomateerd kunnen worden voortgebracht (zoals Pollock in zijn boek opmerkt¹⁰⁾). Bij een „Störung des Vertrauens”, zegt de auteur, kan de spaarquote der consumenten plotseling stijgen en daardoor de consumptie van luxegoederen dalen. In een maatschappij met een hoge levensstandaard hangt echter de instandhouding en zeker de expansie der consumptieve vraag in belangrijke mate af van het feit dat de consumenten weinig sparen. Daarom concludeert Pollock dat men zich weinig op de „Stabilität oder gar dauernde Expansion der Nachfrage nach Konsumtionsmitteln verlassen darf”.

De toepassing van de automatie in de administratieve sectoren zal een snellere en betere informatie mogelijk maken omtrent het conjunctuurverloop: Het gebruik van elektronische informatiemachines stelt de overheid en de ondernemer in staat om tijdiger maatregelen te nemen, die gebaseerd zijn op een betere kennis van de relevante gegevens met betrekking tot produktie, voorraden, verkopen enz. Momenteel is de berichtgeving over deze data vaak dermate laat, dat wanneer ze ter beschikking komen, het juiste moment voor correctieve actie dikwijls reeds voorbij is.

De automatie draagt het gevaar van een structurele overcapaciteit in zich.

Prof. Wisselink¹¹⁾ heeft in zijn diesrede er terecht op gewezen dat, in het algemeen gesproken, modernisering een vergroting van het geproduceerde kwantum met zich brengt. Deze structurele overcapaciteit kan men bij een teruggaande conjunctuur veel moeilijker verminderen en „de bekende druk van het kwantum op de markt is dus toegenomen”, aldus Prof. Wisselink.

Daarnaast zijn de vaste kosten hoger geworden, hetgeen een grotere druk op de prijzen met zich brengt bij een laagconjunctuur. Daarom concludeert Wisselink dat „een sanering langs natuurlijke weg”, dus ook een verdwijnen van de surpluscapaciteit, langer zal duren. Hetgeen zeggen wil dat men „langer en dieper onder zijn kostprijs moet werken dan vóór de modernisering, dat men elkaar grondiger financieel uitholt, en dat men zijn onderneming (en de gehele industrie), structureel bezien, relatief meer ziet verzwakken”.

Het gevolg van het bovenstaande is dat óf door deze „sanering langs natuurlijke weg” het aantal bedrijfsgenoten vermindert en er dus een tendentie tot concentratie der produktie zal optreden in een aantal financieel krachtigere en meestal grotere ondernemingen óf men zal Wisselinks therapie van een dynamische kartellering moeten toepassen. In beide gevallen ontstaan er dus oligopolistische markt vormen. Indien dit zo is, dan is te verwachten dat de mate van samenwerking tussen de bedrijfsgenoten de tendentie heeft groter te worden, terecht zegt Wisselink dat „combinaties de mogelijkheden tot hantering van een surplus en een aanpassing met geringere economische en sociale schokken veel zouden verbeteren”. Vooral indien een dergelijke samenwerking tot gevolg zou hebben dat er meer aandacht besteed wordt aan commerciële research — voor gemeen-

schappelijke rekening en met behulp van elektronische informatiemachines bedreven — dan mag worden verwacht dat men het conjunctuurverloop beter zal kunnen voorspellen en structurele overcapaciteiten eerder zal kunnen voorkomen. Zo gezien is het ook mogelijk dat kleinere bedrijven zich aaneen sluiten, om op deze wijze niet alleen de voordelen van geautomateerde produktie te kunnen bereiken, maar ook omdat, om in een bedrijfstak tot overleg te komen, de tegenstanders ongeveer gelijkwaardig moeten zijn.

Automatie en werkgelegenheid.

Niet vergeten mag worden dat de automatie in wezen een arbeidsbesparende techniek is. Hierdoor wordt door de introductie van geautomateerde voortbrenging een potentieel gevaar geschapen voor een volledige werkgelegenheid. Zoals ik reeds ruim een jaar geleden in een artikel in dit blad¹²⁾ stelde, betekent dit niet dat er in feite een structurele technologische werkloosheid zal optreden. Er is een aantal factoren (werktijdverkorting, vervroegde pensionering, verlenging van de schoolgaande leeftijd enz.) dat ertoe kan bijdragen dat er geen werkgelegenheidsprobleem zal ontstaan door de introductie van de automatie. Het is echter goed om te bedenken dat de economie niet automatisch gevrijwaard is tegen het optreden van werkloosheid en dat de overheid, de werkgevers en de vakverenigingen tijdig en in gezamenlijk overleg de juiste maatregelen moeten treffen opdat een potentieel gevaar voor werkloosheid geen actueel probleem wordt.

Massaproductie vraagt massaconsumptie. De werkgelegenheid moet dan ook onder geautomateerde voortbrenging meer dan ooit op een hoog peil gehandhaafd blijven.

Conclusie.

De conclusie die uit het voorgaande getrokken kan worden is dat het op dit ogenblik moeilijk te voorspellen is of de introductie van de automatie in het voortbrengingsproces een stabiliserende factor in het conjunctuurverloop zal vormen. De eerste twee argumenten, die in het voorgaande gegeven zijn door auteurs als Drucker en Diebold, zijn niet zonder meer te aanvaarden als een sluitend betoog voor een stabilisatie van de investeringen en de consumptieve vraag. Niet vergeten mag worden dat niet de gehele maatschappelijke voortbrenging geautomateerd wordt, maar dat het grootste deel onder niet-geautomateerde systemen wordt voortgebracht. Hierdoor gelden de argumenten, door Drucker en Diebold genoemd, niet in zo sterke mate en blijft het gevaar der werkloosheid (door een teruglopen der conjunctuur) dus bestaan, zelfs indien deze argumenten op zichzelf juist waren. Maar deze argumenten zijn, zoals reeds werd gezegd, niet zonder meer te aanvaarden.

Het potentiële gevaar van een structurele overcapaciteit wordt door de introductie van de automatie in het produktieproces vergroot, evenals het potentiële gevaar van technologische werkloosheid. Men kan hiertegen maatregelen nemen, zoals combinatievorming (ter bestrijding van een structurele overcapaciteit) of werktijdverkorting, vervroegde pensionering of schoolplichtverlenging (ter voorkoming van een structurele werkloosheid), maar dit neemt niet weg dat de automatie op zichzelf de tendentie heeft de conjunctuurfluctuaties te verscherpen.

¹⁰⁾ F. Pollock: „Automation”, Frankfurt/Main, 1956.

¹¹⁾ Prof. Dr. J. Wisselink: „Industriële overcapaciteit; een structurele norm toegepast op de Europese textielindustrie”, Diesrede N.E.H., 8 november 1956.

¹²⁾ Zie: Drs. J. Bosch: „Automatisering” in „E.-S.B.” van 8 februari 1956.

Van het totale bedrag der netto-investeringen, welke in 1956 bijna f. 5 mrd. hebben bedragen, is slechts f. 922 mln. via de publieke kapitaalmarkt verkregen; het grootste deel was afkomstig uit zelffinanciering en onderhandse kapitaalverschaffing. De stijging van de rente is o.a. veroorzaakt doordat de netto-investeringen met ca. 15 pCt. stegen, terwijl het nationaal inkomen naar schatting met bijna 7,5 pCt. steeg. Tegenover de vermindering van de omvangrijke effectenverkoop tegen dollars staat het wegvallen van de kapitaaluitvoer. De voorbeleggingscontracten, waarbij ten slotte een effectieve rentevoet van $5\frac{1}{4}$ pCt. werd bereikt, doen vermoeden dat door debiteuren met een voortduren van de krapte op de kapitaalmarkt rekening wordt gehouden. Tot 7 mei bewogen de aandelenkoersen zich in stijgende richting waarna, met enkele onderbrekingen, een daling optrad die zich tot het einde van het jaar handhaafde.

De publieke kapitaalmarkt in 1956

In 1956 hebben de netto investeringen (inclusief voorraadvorming en investeringen in overheidsbedrijven en in de woningbouw) bijna f. 5 mrd. bedragen. In hetzelfde jaar werd door de Overheid f. 629 mln. en door de private sector f. 293 mln. aan nieuw geld door middel van emissies opgenomen. De publieke kapitaalmarkt heeft dus weer voor slechts een tamelijk klein gedeelte in de behoefte aan financieringsmiddelen op lange termijn voorzien. Nadat in 1955, bij een investeringsvolume van f. 4,2 mrd., nog f. 875 mln. door de Overheid, f. 577 mln. door de private sector en f. 276 mln. door het buitenland was opgenomen, is de activiteit op de emissiemarkt in 1956 teruggevallen

op het niveau dat ook ongeveer in de jaren 1950/54 werd bereikt. (De betekenis van de publieke emissiemarkt is overigens nog geringer dan de cijfers weergeven, want in de vermelde bedragen zijn uitgaven begrepen die vooraf onderhands op inschrijvingsvoorwaarden zijn geplaatst en tevens het deel van de staatsleningen dat ten laste van de voorinschrijfrekening der institutionele beleggers komt).

Een veel groter deel van de benodigde middelen wordt jaarlijks verkregen door zelffinanciering en door onderhandse kapitaalverschaffing. De onderhandse leningsmarkt, waarop de institutionele beleggers als aanbieders optreden, is daarbij in de laatste jaren — en in 1956 in het bijzonder —

(vervolg van blz. 166)

Wanneer het resultaat zal zijn dat in geautomateerde bedrijfstakken een andere economische orde optreedt dan die onder een stelsel van vrije concurrentie gegeven is dan is het echter niet te verwachten dat een desastreuze prijsconcurrentie in een laagconjunctuur zal worden gevoerd. Hiermee is Diebolds argumentatie feitelijk verworpen; automatie is geen stabiliserende factor in het conjunctuurverloop. Druckers argumentatie — stabilisatie der investeringen — is onder de geschetste omstandigheden aannemelijker. Niet vergeten moet echter worden dat aanpassing der produktie ook kan geschieden door, in sommige gevallen, in minder ploegen te gaan werken, ofwel door sommige bedrijfseenheden tijdelijk stil te leggen, hetgeen onder dynamische kartelling eerder bereikbaar moet worden geacht dan onder een stelsel van vrije concurrentie (de ondeelbaarheid van het produktie-apparaat wordt dan als het ware bereikt door de deelbaarheid van de „bedrijfstak”). Het vormen van conjunctuurreserves, de mogelijkheden om de export naar onderontwikkelde gebieden te vergroten bij een teruglopende binnenlandse afzetmarkt (eventueel tegen differentiële kostprijzen), de betere mogelijkheden tot beheersing van de conjunctuur; dit alles zijn factoren die ertoe kunnen bijdragen de stabiliteit der economie te bevorderen.

E. Salin¹³⁾ komt in *essentie* tot dezelfde conclusie. Hij

meent dat de automatie de tendentie heeft de werkgelegenheid te stabiliseren, *omdat* voornamelijk de grotere concerns automatie toepassen. Hij zegt dit als volgt: „die Tatsache dass die neue Etappe im Zeichen des Monopol Kapitalismus steht und dass es meistens alte, kapitalkräftige Gesellschaften sind, welche die neuen Industrien entwickeln, verringert das Konkurs früherer Stils und erhöht die Ertragschancen bestehender Unternehmungen”. Daarnaast meent deze auteur dat het kapitaalbesparende karakter der automatie het de ontwikkelde landen mogelijk maakt om kapitaal naar onderontwikkelde gebieden te exporteren teneinde deze in staat te stellen hun voedsel- en grondstoffenproduktie op te voeren. Hij verwacht hiervan een vergroting en stabilisering van de internationale handel en een „neues Absatzgebiet von fast unbegrenzter Aufnahmefähigkeit” voor de oude Europese industrielanden.

Salin zegt volkomen terecht dat de sociale, sociologische en politieke ontwikkeling der 19e eeuw niet op een enkele economische oorzaak is terug te voeren en hij meent dat de maatschappelijke ontwikkeling in de toekomst ook niet uitsluitend tot een enkele oorzaak is terug te brengen. Men moet ervoor waken de automatie in haar invloed te overdrijven. Veel zal ervan afhangen welke instellingen we scheppen, welke waarden we in de toekomst ontwikkelen en welke tijd er beschikbaar zal zijn om te trachten de problemen tot een oplossing te brengen.

Eindhoven.

Dr. J. BOSCH.

¹³⁾ E. Salin: „Vor einer neuen Etappe der industriellen Revolution”, in „Kyklos”, Heft I, 1955.

Openbare emissies van obligaties en aandelen

(reële bedragen in miljoenen guldens)

	Obligaties	Aandelen	Totaal
Overheid			
1954	543	—	543
1955	875	—	875
1956	629	—	629
Private sector			
1954	35	52	87
1955	137	440	577
1956	148	146	293
Buitenland			
1954	117	—	117
1955	276	—	276
1956	—	—	—
Totaal			
1954	695	52	747
1955	1.288	440	1.729
1956	777	146	922

Bron: C.B.S.

van grote betekenis geworden. Deze instellingen moeten in het afgelopen jaar een bedrag van circa f. 2,5 mrd. aan uit besparingen en aflossingen vrijgekomen middelen voor belegging ter beschikking hebben gehad, waarvan het merendeel in de vorm van onderhandse leningen aan de Overheid en het bedrijfsleven is toegevoerd. Helaas bestaan er omtrent de leningsactiviteit der institutionele beleggers geen volledige en tijdig beschikbare statistische gegevens, die vooral bij de bestaande spanningen op de kapitaalmarkt in een dringende behoefte aan inzicht in de vraag- en aanbodverhoudingen zouden kunnen voorzien, maar uit hetgeen omtrent de overheidsfinanciering bekend is laat zich berekenen dat in 1955 netto ongeveer f. 700 mln. onderhands in de private sector moet zijn geplaatst. We mogen aannemen dat dit bedrag in 1956 is overtroffen en het lijkt niet onwaarschijnlijk dat het bedrijfsleven minstens driemaal zoveel middelen rechtstreeks van de institutionele beleggers als op de emissie markt verkregen heeft.

De cijfers herinneren er ons overigens ook nog eens aan dat de Overheid, d.w.z.: het Rijk, de provincies, de gemeenten en de Bank voor Nederlandsche Gemeenten, verreweg de grootste gegadigde is zowel op de emissie markt als op die van de onderhandse leningen. De rentevoet op de kapitaalmarkt is daardoor voor een belangrijk deel afhankelijk van de strategie en de machtspositie van de Overheid aan de ene kant en de institutionele beleggers aan de andere. Sedert zich in 1956 geleidelijk aan een verkrapping op de kapitaalmarkt heeft ontwikkeld, is daarbij de Overheid steeds meer in de zwakkere positie gedrongen. Een van de eerste symptomen daarvan trad aan de dag, toen bij de emissie van de 3½ pCt. staatslening à 99 in april door de beléggers een grote terughoudendheid werd getoond. De lening kon slechts, nadat de Rijksfondsen met een extra bedrag van f. 20 mln. waren bijgesprongen, worden voltekend. Deze gebeurtenis heeft een psychologische invloed ten gunste van een rentestijging uitgeoefend, die misschien door een handiger strategie van de Schatkist had kunnen worden vertraagd.

De stijging van de kapitaalrente tot het huidig peil van 4¾ à 5 pCt. is, zoals zich nu laat vaststellen, echter onmiskenbaar veroorzaakt door zich geleidelijk wijzigende verhoudingen tussen de voor belegging beschikbaar komende middelen, en die, welke voor de verwezenlijking van de investeringsplannen benodigd waren. Dat er een grote vraag naar kapitaalmiddelen moet hebben bestaan, blijkt uit de stijging van de netto investeringen met ongeveer 15 pCt. Het nationaal inkomen daarentegen steeg naar

schatting met bijna 7,5 pCt. en de netto besparingen zijn waarschijnlijk iets gedaald. In het laatste kwartaal vonden bij de spaarbanken zelfs ontsparingen plaats, waardoor deze instellingen in die periode geen nieuwe middelen ter belegging hadden aan te bieden. Het nationale besparingstekort, dat in een gevoelig verlies aan goud en deviezen tot uitdrukking kwam, was niet slechts oorzaak van een sterke verkrapping op de geldmarkt, maar is ook een symptoom van de spanning op de kapitaalmarkt, die door de tegengestelde ontwikkeling van spaarneiging en investeringsdrang is veroorzaakt en die wij nu door bestedingsbeperkingen moeten trachten op te heffen.

Als tweede oorzaak van de verkrapping op de kapitaalmarkt wordt dikwijls genoemd het wegvallen van de omvangrijke effectenverkoop tegen dollars, die in de voorafgaande jaren een belangrijke rol op de publieke kapitaalmarkt hebben gespeeld. Het is echter niet waarschijnlijk dat door de vermindering van deze vorm van kapitaalimport aanmerkelijke invloed is geïoefend op de totale binnenlandse vraag- en aanbodverhoudingen. De kapitaalimport in de voorafgaande jaren ging namelijk gepaard met een nog grotere kapitaaluitvoer en de tot dusver bekende cijfers van de betalingsbalans doen vermoeden dat deze in 1956 eveneens sterk is teruggelopen.

In- en uitvoer van middelen op lange termijn

(netto bedragen in miljoenen guldens)

	1954	1955	1e helft 1956
Aflossingen en verkoop:			
buitenlandse effecten	+ 130	+ 60	+ 80
binnenlandse effecten	+ 450	+ 500	+ 70
Buitenlandse emissies	— 120	— 280	—
Vervroegde aflossing overheids-schuld	— 400	— 190	—
Overige mutaties in vorderingen en verplichtingen op lange termijn	— 320	— 360	— 130
Overschot (—) of tekort (+)	+ 260	+ 270	— 20

Bronnen: C.B.S., jaarverslagen van De Nederlandsche Bank; Nota inzake de betalingsbalans over het eerste halfjaar 1956.

Het slinken van de effectenuitvoer heeft echter wel belangrijke uitwerking gehad op de doorstroming van kapitaalmarkt middelen en uiteraard op de gang van zaken op de effectenbeurs. De steun van de voornamelijk Amerikaanse beleggers werd aan de markt onthouden en deze verminderde buitenlandse belangstelling droeg aanmerkelijk bij tot de over de gehele linie opgetreden verandering in de vraag naar en het aanbod van effecten als gevolg van de stijging van de kapitaalrente en van minder hoog gestemde verwachtingen. Ook al geven de cijfers geen beeld van de totale werkelijke omzet, het feit dat in 1956 aan de Amsterdamse effectenbeurs een aanmerkelijk geringere verhandeling van aandelen werd geregistreerd bewijst dat in het afgelopen jaar, als gevolg van die gewijzigde verhoudingen, in heel wat mindere mate dan in het voorafgaande jaar effectenbezit van hand tot hand is gegaan. Niet alleen als emissie markt, maar ook als markt, waar beleggings-substitutie plaatsvindt, heeft de publieke kapitaalmarkt in vergelijking tot het voorafgaande jaar in 1956 dus een verminderde activiteit vertoond.

Omzetten Amsterdamse effectenbeurs

	1954	1955	1956
Obligaties en pandbrieven			
mln. gld.	765	649	632
Aandelen			
mln. gld.	855	851	470
Certificaten van Amerikaanse aandelen			
1.000 st.	241	289	189

Bron: Vereniging voor den Effectenhandel.

Het laatste is een verklaarbaar conjunctureel verschijnsel, maar het eerste — de afnemende betekenis van de emissiemarkt — is tevens een gevolg van de hierboven al aangeduide structurele veranderingen op de kapitaalmarkt, die zich in 1956 in versterkte mate hebben afgetekend. De verhoogde investeringsactiviteit zou bij vrijwel gelijkgebleven besparingen normaliter geen aanzienlijke vermindering van de openbare emissies hebben doen verwachten. Het is weliswaar waarschijnlijk dat het particuliere aanbod van middelen als gevolg van de hoge eisen der zelffinanciering en van de achteruitgang van de liquiditeit wat is ingekrompen, maar de voornaamste oorzaak is toch gelegen in de toegenomen betekenis van de markt van onderhandse leningen.

Het is begrijpelijk dat de institutionele beleggers een voorkeur voor de onderhandse leningen vertonen en, gezien de mogelijkheden welke de korte kredietverlening biedt, — als gevolg van de omstandigheid dat het rentegamma gemeenten ten aanzien van kasgeldleningen vrijlaat — een zekere terughoudendheid in acht nemen, die in de loop van het jaar mede in de hand moet zijn gewerkt door de verwachting van verdere rentestijging. Het schijnt echter dat tegen het einde van het jaar in mindere mate op de rentestijging is geanticipeerd. De voorbeleggingscontracten, die ook door het bedrijfsleven op grote schaal met de institutionele beleggers zijn afgesloten en waarbij ten slotte een effectieve rentevoet van $5\frac{1}{4}$ pCt. werd bereikt, doen althans vermoeden dat door de debiteuren meer dan door de crediteuren op een voortduren van de krapte op de kapitaalmarkt en op de mogelijkheid van de handhaving van de bereikte rentestand gerekend wordt. De kredieten „op bestelling” zijn daardoor wellicht tevens te beschouwen als voorbeelden ervan hoe door de toenemende activiteit op de markt voor onderhandse leningen de doorzichtigheid van de kapitaalmarkt is afgenomen en hoe de koersvorming op de obligatiemarkt aan betekenis voor de bepaling van de kapitaalrentevoet heeft ingeboet.

Het omvangrijke investeringsprogramma van de lagere Overheid heeft er overigens toe geleid dat de gemeenten en de provincies, die in 1955 niet op de emissiemarkt waren verschenen, in totaal 17 gewone obligatieleningen tot een bedrag van f. 62 mln. op de publieke kapitaalmarkt hebben

geplaatst, voordat het rentegamma na de discontoverhoging in oktober prohibitief was geworden. De verkrapping van de markt had tevens tot gevolg dat de gemeenten Amsterdam, Dordrecht en Alkmaar door middel van premieleningen pogingen hebben aangewend om een wijder publiek te vinden, die met succes werden bekroond. Amsterdam gebruikte het lokmiddel van de loterij zelfs driemaal en verzekerde zich daarmee van een bedrag van f. 60 mln. Het Rijk echter zag na het teleurstellend resultaat in april geen heil in een tweede beroep op de publieke kapitaalmarkt en ondervond van het gebrek aan gelegenheid tot consolidatie de nodige moeilijkheden bij de schatkistfinanciering.

Nadat de koersen in de eerste maanden een over het algemeen stijgende beweging hadden vertoond, zette, toen eenmaal op 7 mei een hoogtepunt was bereikt, een daling in, die zich met enige onderbrekingen tot het einde van het jaar heeft gehandhaafd. Dit schiep geen gunstig klimaat voor aandelenemissies en het bedrag ervan daalde van f. 440 mln. in 1955 tot f. 146 mln. in 1956. De grootste uitgifte was die van certificaten van aandelen door de Hoogovens tot een reëel bedrag van bijna f. 28 mln. De A.K.U. verscheen in mei met een aandelenemissie van f. 10 mln. à 150 pCt. tezamen met een converteerbare obligatielening, die ruim f. 29 mln. opracht. Van deze laatste door conjunctuurscepsis gemotiveerde vorm van aarzelende financiering is overigens, evenals in 1955, meermalen door het bedrijfsleven gebruik gemaakt. In totaal werden veertien converteerbare obligatieleningen tot een bedrag van f. 66 mln. geplaatst.

Het feit dat de meeste bedrijven ook dit jaar weer goede resultaten hebben geboekt heeft de koersdaling niet kunnen voorkomen. De stijging van de kapitaalrente, de door de overbestedingen ontstane spanningen, het wegvallen van buitenlandse effectenaankopen en de verwachting dat verdere expansie op steeds sterkere weerstanden zal stuiten oefenden een invloed uit die ongunstig was voor de beurshandel. De internationale politieke gebeurtenissen droegen tot de sterke fluctuaties en de tendentie tot koersdaling bij. De verwachting van voortgaande inflatie moet echter hebben bijgedragen tot de terughoudendheid van de effectenbezitters om tot verkoop over te gaan, waardoor het over het algemeen dalend beloop werd afgeremd. De internationale oriëntering van de Amsterdamse effectenbeurs maakte overigens dat ook in 1956 de koersbeweging hoofdzakelijk parallel liep met die in New York.

Koersverloop van aandelen in Amsterdam in 1956

(A.N.P.-C.B.S. beursindices; 1953 = 100)

	2 jan.	14 febr.	7 mei	22 juni	26 juli	29 nov.	28 dec.
Int. concerns	290,9	262,1	325,3	301,2	316,4	234,8	267,4
Industrie	168,0	157,0	176,8	163,3	170,5	143,3	149,4
Scheepvaart	171,4	159,0	172,3	162,3	171,9	158,4	165,7
Banken	172,0	159,3	149,2	142,1	147,7	118,0	130,4
Ind. fondsen	157,2	137,8	132,1	123,7	127,9	94,6	103,1
Algemeen	224,9	204,2	238,2	211,2	231,8	179,2	198,6

Bron: C.B.S.

Ter voorkoming van optische illusies is in de laatste maand van het jaar voor de aandelen Koninklijke de notering in eensgevend geld ingevoerd. Met illusies, nl. omtrent de macht van aandeelhouders, hield ook een commissie zich bezig, die op verzoek van de Vereeniging voor den Effectenhandel rapport uitbracht en aanbevelingen deed ter bescherming van de belangen van houders van niet-roeyeerbare certificaten.

Amsterdam,

Drs. J. J. KLANT.

Bioscoop en televisie in Engeland

Het afgelopen jaar heeft het Engelse publiek volgens „The Economist” van 16 dezer naar schatting evenveel uitgegeven voor bioscoopbezoek als voor het aanschaffen van nieuwe televisietoestellen. Hoewel deze twee wijzen van kopen van visueel amusement niet direct vergelijkbaar zijn, doen bioscoop en televisie elkaar concurrentie aan wat de besteding van 's mensen inkomen en beschikbare tijd betreft. De bioscoop is in deze strijd vooralsnog de verliezende partij. In 1949 en 1950, toen er nog maar 240.000 televisietoestellen in Engeland waren, beliep het bioscoopbezoek gemiddeld ca. 1,4 mrd.; het afgelopen jaar, waarin het aantal televisietoestellen de 6,5 mln. bereikte, was het bezoekcijfer ca. 1,1 mrd. Tot nu toe heeft elk aangeschaft televisietoestel de bioscoop rond één toeschouwer per week gekost.

In dit artikel wordt een rapport behandeld, samengesteld door een commissie uit leden van de „Vereniging voor de Belastingwetenschap”, betreffende de juridische en economische aspecten van de voorrechten van de fiscus. Schrijver schenkt vooral aandacht aan: het zgn. bodemrecht van de fiscus; het begrip „harde” belastingen; de fiscale preferenties en die van de sociale verzekeringsinstellingen, en aan de kwestie of er een wet op de richtige invordering zou moeten komen. M.b.t. de verhouding tussen fiscus en verschillende groepen van crediteuren trekt het rapport o.a. de conclusie, dat de fiscus terug behoort te treden ten bate van de bedrijfsmatige kredietgever die zekerheid verkreeg voor het noodzakelijke krediet, ingeval de fiscale schuld betreft inkomsten- of vennootschapsbelasting en de fiscus krachtens zijn bodemrecht de zekerheid van de bank illusoir kan maken. Alle conclusies hebben de strekking de invordering zo eenvoudig en goedkoop mogelijk te doen verlopen.

De voorrechten van de fiscus

Een in 1952 uit leden van de „Vereniging voor de Belastingwetenschap” gevormde commissie bouwde ruim vier jaar aan een rapport betreffende de juridische en economische aspecten van de voorrechten van de fiscus. Het rapport verscheen onlangs in druk als geschrift no. 92 van deze vereniging en werd op 26 januari 1957 in haar vergadering besproken.

Een hecht bouwwerk is het geworden ondanks de omstandigheid dat het materiaal waaruit het werd samengesteld van verschillende aard is en uit verschillende — nogal ver uit elkaar gelegen — terreinen moest worden gehaald. Veel literatuur is verwerkt: desondanks is een sluitend geheel verkregen.

De inhoud.

Op de inleiding volgt een opstelling van de rangorde van de bevoorrechte privaatrechtelijke en publiekrechtelijke inschulden. Uit het feit dat voor de opsomming ervan, in kleine druk, 10 bladzijden nodig waren is reeds de ingewikkeldheid van de materie af te leiden. Daarom al is de waarde van de opsomming groot: het is de eerste maal dat een poging tot publikatie van het geheel in één lijst is aangedurfd. Speciaal voor curatoren en crediteuren in faillissementen is deze lijst van praktisch nut, ook al is het een momentopname van een steeds wijzigend beeld.

De wens van de voorzitter van de vereniging dat de wetgever het geheel van voorrechten (en niet alleen van de publiekrechtelijke zoals de commissie vroeg in haar conclusie) in een soort „preferentiewet” zou mogen regelen zal door ieder onderstreept worden. Opdat een wet van deze aard steeds actueel zou kunnen blijven zonder voortdurend wijzigingen zou een beperking gezocht moeten worden in die zin dat alleen een indeling in categorieën gegeven wordt. In afzonderlijke wetten kan dan volstaan worden met het aangeven van de categorie.

Na de lijst van privileges volgt de toelichting ervan aan de hand van wetteksten en jurisprudentie. Voor de niet juridisch geschoolde was een beredenering van de opbouw van de lijst met een vermelding van de opsomming erna als sluitsteen waarschijnlijk gemakkelijker te volgen geweest.

Aan de rechtsgrond (welke geen nieuws brengt, temeer

daar men zich, zoals in het debat bleek, conform de gegeven opdracht, onthouden heeft van het bezien van de internationaal-juridische aspecten) en de economische achtergrond zijn zeven bladzijden gewijd.

De verhouding tussen fiscus en verschillende groepen van crediteuren alsmede de bezwaren en wensen van betrokkenen vindt men in vijftig bladzijden uiteengezet; vier conclusies zijn hieruit getrokken, welke voornamelijk van fiscaal-juridische aard zijn. Eén ervan bevat evenwel een onderdeel op economisch gebied: de fiscus behoort terug te treden ten bate van de bedrijfsmatige kredietgever die zekerheid verkreeg voor het noodzakelijke krediet, ingeval de fiscale schuld betreft inkomsten- of vennootschapsbelasting en de fiscus krachtens zijn bodemrecht de zekerheid van de bank illusoir kan maken.

Het krediet is essentieel voor het bedrijfsleven: de voorzitter beperkte zich niet tot deze bescheiden wens van de meerderheid der commissie en wenste een algemener beveiligde positie voor de kredietgever.

Het bodemrecht van de fiscus.

Dit recht van de fiscus — opgenomen in het derde lid van artikel 16 van de wet op de Invordering en in het vierde lid van artikel 290 der „Algemene wet” — komt ongeveer overeen met dat van de verhuurder uit artikel 1186 van het Burgerlijk Wetboek.

Al moge de bedoeling van de wetgever (blijkend uit de Memorie van Beantwoording bij de behandeling van het wetsontwerp in het zittingsjaar 1844/1845) oorspronkelijk beperkt zijn geweest in het derde lid van artikel 16 van de wet op de Invordering een wapen te geven aan de fiscus in die gevallen waarin malafiden samenspannen om een belastingplichtige aan executie te laten ontkomen, de latere rechtspraak heeft beslist dat de wetteksten een groter kracht bezit. Het recht van de fiscus op de bodemgoederen (het begrip „stoffering” moet in de ruimste zin worden opgevat: al wat dient om de bodem aan zijn bestemming te doen beantwoorden; met uitzondering van voorraden) raakt vooral de bonafide kredietgever die de zekerheid voor het krediet gezocht heeft in zekerheidsoverdracht of huurkoop. De derde-eigenaar van het in beslag genomen goed kan (als tenminste de debiteur nog zo fatsoenlijk is

AMSTLEVEN

Levensverzekering

BUREAU VOOR PERSONEELVERZEKERING

hem van het beslag in kennis te stellen) een verzoek tot de Directeur van 's Rijks Belastingen richten. Ieder verzet in rechte is (behalve voor de grondbelasting) uitgesloten.

Nadat de rechtspraak de fiscus meer rechten gaf dan de Minister van Financiën oorspronkelijk wenste uit te oefenen, nam het gebruik van de genoemde kredietvormen door financieringsinstellingen toe. Hoewel in verschillende, naar regelmatig blijkt onvoldoend bekende, resoluties van de Minister van Financiën (achter in het geschrift opgenomen) concessies zijn gedaan, is de positie van kredietgevers in verschillende gevallen een hachelijke, daar zij afhankelijk zijn van de visie van degene die belast is met het beleid. Ieder verzet in rechte is gedoemd te mislukken: het strandt op de tekst van artikel 16 van de wet op de Invordering.

De juridische zijde.

De juridische zijde van het artikel is geen eenvoudige. De commissie beschouwt het (in tegenstelling tot artikel 290 4e lid der Algemene wet) in zijn huidige tekst als zijnde van processuele aard, anders dan bijv. Hofstra in „Invordering”, blz. 249, die er een materieel verhaalsrecht uit put.

Vasthoudende aan het ingenomen standpunt moest zij in het debat de op blz. 51 neergeschreven stelling dat degene die een bodembeslag gelegd heeft, niets in de weg kan treden wat de executie verhindert, prijsgeven: de artikelen 20, 31 en 33 van de — jongere — Faillissementswet maken bij een faillissement van de derde-eigenaar het beslag van onwaarde, de goederen vallen in het faillissement.

De economische zijde.

Het verzoek om eerbiediging van het krediet door de fiscus is van economische aard. Deze wens kan men in tweeërlei licht bezien. Een eerbiediging bij behoud van de huidige wettekst (een terugtreden uit overwegingen van beleid) en eerbiediging door een wijziging van de wet.

Wanneer men het uitsluitend beziet in het licht van de huidige wettekst is het de vraag, of — zoals door de commissie gedaan is — men zich kan beperken tot het samenvatten van de financieringsinstellingen in één rubriek. Een rubricering van het bankwezen in Nederland (zoals in De Roos: „De Algemene Banken in Nederland”) vindt men niet. Uit publikaties in de pers, ten tijde van de moeilijkheden welke destijds bij Polynorm en Waldorp bestonden, valt af te leiden dat voor de banken voor industrie-financiering waarschijnlijk andere maatstaven zijn aangelegd dan de hier aangegevene, welke kennelijk op de algemene banken betrekking hebben.

De economische aspecten van de voorrang.

Van het rapport is de juridische zijde het sterkst: uit de discussie bleek trouwens dat men algemeen de problemen van de voorrang en de invordering als van juridische aard beschouwde.

Weliswaar zijn de economische aspecten van de voor-

rang in algemene zin aangegeven: bij het bezien van de verhouding tegenover de verschillende andere bevoorrechten en de bezwaren en wensen wordt hierop ternauwernood teruggekomen.

Wanneer bijv. het gedrag van „de belastingplichtige” beschouwd wordt (blz. 61) in „de na-oorlogsjaren” komt het niet geheel bevredigend voor dat deze periode economisch en monetair als een homogeen geheel wordt beschouwd. Wanneer dan ook een misprijzend oordeel wordt uitgesproken over de belastingplichtige die financiert met niet afgedragen belastinggelden, vraagt men zich af of dit wel onder alle omstandigheden zo is: speelt hier niet het gevoel de commissie parten?

Op één punt is er geen eenstemmigheid in de commissie: slechts één der commissieleden bepleit het terugtreden van de fiscus ook voor de zgn. „harde” belastingen (de kostprijsverhogende zoals loon- en omzetbelasting, accijnzen e.d.). De overige leden menen dat dit terugtreden zich behoort te beperken tot de belastingen die geheven worden over overschotten. Beiderlei standpunt wordt niet op economische gronden verdedigd.

Het onderscheid tussen meer en minder „harde” belastingen, hoe dikwijls het ook als richtlijn in de praktijk wordt gebruikt, bevat echter veel willekeurigs, speciaal in die — vele — gevallen waarin de belastingplichtige verschillende fiscale schulden heeft. Immers, of hij een tegemoetkomende houding zal aantreffen wordt bepaald door de keuze in betaling van de debiteur. Heeft deze een van de winst afhankelijke belasting voldaan en de kostprijsverhogende niet dan zal hij in een veel ongunstiger positie verkeren dan wanneer de debiteur zijn verplichtingen speciaal ten aanzien van de kostprijsverhogende wel nakwam en ten opzichte van de andere belastingen niet. Het is de vraag, of het onderscheid in economische zin wel zo groot is als de commissie het ziet, wanneer men eenmaal tot uitstelregelingen is gekomen die toch meestal aan een tenuitvoerlegging van een dwangbevel voorafgaan. Men kan zich dan ook afvragen, of het adagium „de fiscus kiest zijn schuldenaren niet uit”, waarin ook hier de grond voor het recht wordt gevonden, wel kan worden aangevoerd na een verleend uitstel.

Het standpunt dat de commissie bij het debat innam dat de loonbelasting uitsluitend een budgettaire functie zou hebben en dat daardoor de hardheid overeenkwam met die van de sociale verzekeringspremie lijkt moeilijk houdbaar.

Fiscale preferenties en die van de sociale verzekeringsinstellingen.

De Commissie Van den Tempel bedoelde de invordering van de door de uitvoeringsorganen vastgestelde premies (voor zover deze invordering door dwang moet geschieden) in handen te leggen van de belastingdienst: in concreto van de ontvangers van 's Rijks belastingen.

De Voorzitter van het uitvoeringsorgaan kreeg in artikel 15 van de Coördinatiewet Sociale Verzekeringen het recht

dwangbevelen uit te vaardigen tegen nalatige premieplichtigen, welke dwangbevelen door de zgn. belastingdeurwaarders ten uitvoer worden gelegd. Het standpunt ingenomen in het „Weekblad voor Fiscaal Recht” no. 4235, dat de wettekst evenwel het uitvoeringsorgaan de vrijheid gaf af te zien van het hem toegekende recht van parate executie en door middel van een civiele procedure kon invorderen, werd bevestigd door het arrest van de Hoge Raad van 21 oktober 1955, N.J. 1955 no. 723. Waarom wordt deze — schijnbaar veel moeilijker — weg gevolgd door de uitvoeringsorganen, speciiaal de jonge bedrijfsverenigingen? Hierover vindt men in het rapport geen gegevens, al werd in het debat medegedeeld dat de wensen van de uitvoeringsorganen ondergebracht zouden zijn in het deel gewijd aan de wensen van de medecrediteuren.

Bij de invordering van belastingen wordt aandacht besteed aan het feit dat er naast de budgettaire, een regulerende kant aan de belastingheffing zit. In tal van gevallen waarin een twintigtal jaren geleden geen sprake zou zijn geweest van een terugtreden wordt nu afschrijving op grond van artikel 17 der wet op de Invordering verleend, dan wel in het niet voldoen berust omdat men executie een onverdedigbare hardheid acht. De executerende belastingdeurwaarder is hiërarchisch gebonden aan zijn superieuren, ook wanneer hij optreedt voor de uitvoeringsorganen. Beschouwt zijn chef (i.c. de Directeur van 's Rijks belastingen) de tenuitvoerlegging als een niet te verdedigen hardheid, dan ontvangt ook het uitvoeringsorgaan het dwangbevel terug.

Bij dit uitvoeringsorgaan, speciiaal bij de bedrijfsvereniging, heeft men een andere opvatting omtrent de „niet te verdedigen hardheid”. Budgettaire factoren en vooral de concurrentieverhouding spelen een rol: als het lid niet betaalt wordt hij een oneerlijk concurrent, het belang van het geheel is dat zijn bedrijf gesaneerd of geliquideerd wordt, maar in het niet betalen berusten zal men, als men zo dicht bij de belanghebbenden staat als een bedrijfsvereniging bij haar leden, niet zo gauw. En het staat — bij de huidige wettekst en de uitleg ervan — het uitvoeringsorgaan vrij hierna zelf de strijdbijl te hanteren: door middel van een vonnis tot executie over te gaan, dan wel een regeling te treffen die tot gehele of gedeeltelijke inning van de vordering leidt. Ook kan ze het faillissement aanvragen: Men moet het niet voorstellen — zoals de commissie het enigszins doet — of deze bedrijfsverenigingen volkomen op eigen houtje zouden halen wat er te halen is: het merendeel heeft zijn inningswerkzaamheid opgedragen aan de twee bureaus van het Gemeenschappelijk Administratiekantoor en vordert in door middel van het dwangbevel. Men is redelijk: het begrip „niet te verdedigen hardheid” blijft evenwel een opinieverschil.

Een oplossing — zoals door de commissie wordt aanbevolen doch niet uitgewerkt — om deze invordering uitsluitend in handen van de ontvangers te leggen kan wel worden onderschreven. Er zitten evenwel consequenties aan vast die naar voren behoren te worden gebracht opdat men ze tegelijk met het advies bezien kan. Een mogelijke oplossing is dat de centrale Overheid als fiscus „bijspringt” voor de premie in die gevallen dat de premieheffing juist is geweest en de ontvanger van invordering afziet. In feite geschiedt dit — door de wijze van organisatie in iets andere vorm — nu ook bij de premie-aanslagen voor de Algemene Ouderdomsvoorzieningswet en in die gevallen waarin inkomstenbelastingaanslagen worden opgelegd aan premie-

Benjamin

Sociaal Psychologische Bedrijfsadviezen
Reclame- en Verkoopadviezen
Erkend Advertentiebureau
Firmanten: L. B. Benjamin - Jac. Raven
Technisch- en psychologisch adviseur:
Dr. Ir. H. J. Kolkman

Bergweg 351 • Telefoon 84300 - 84302 • Rotterdam

(Advertentie)

plichtigen met gewetensbezwaren doch deze aanslagen niet worden voldaan. Een andere oplossing is dat bij het vaststellen van budget en premie tevoren kwantitatief rekening wordt gehouden met oninbaarheid, en dat men bij het beoordelen hiervan de maatstaven gebruikt van het Ministerie van Financiën voor het begrip „harde” belastingen.

Een wet op de richtige invordering?

De wens dat er, naast de van 1925 daterende „Wet op de richtige heffing” — welke van zeer groot nut is geweest vooral door haar preventieve werking speciiaal in de tijd van het „bronnenstelsel” — een wet op de richtige invordering zou komen, gaf aanleiding tot enkele vragen, waarbij de vraagstellers zich sceptisch toonden zowel ten opzichte van de noodzaak als ten opzichte van het praktisch effect ervan.

Bedoeling bleek te zijn een soort „fiscale Pauliana”: de fiscus behoudens de rechten van artikel 1377 B.W. ook die toe te kennen welke men in de Faillissementswet aantreft. Temeer zou hiervoor reden zijn — al gewaagt het rapport hier niet van — wanneer zou blijken dat ons hoogste rechtscollege nog steeds zijn in 1931 ingenomen standpunt zou handhaven dat de ontvanger het recht ontbeert een faillissement van de nalatige belasting-schuldige aan te vragen. Het blijkt regelmatig dat de lagere rechtsorganen tegenwoordig een andere mening zijn toegedaan.

De vraag is, of dergelijke bepalingen evenwel niet de sterke rechten van de fiscus, voortvloeiend uit artikel 16 lid 3 van de wet op de Invordering en artikel 290 lid 4 der Algemene Wet (een in vele gevallen nog sterker bodemrecht voor accijnzen en omzetbelasting bevattend) zullen aantasten.

In haar toelichting deelde de commissie mede dat haar wensen in deze richting alleen als serieus beschouwd moesten worden in het geval dat het bodemrecht van de fiscus krachteloos zou worden. Bedoeld zal mede zijn het geval dat een soortgelijk doch beperkt bodemrecht algemeen toegekend zou worden aan de crediteur zoals Meijers het twintig jaar geleden al wenste in zijn preadvies inzake „Eigendomsoverdracht tot zekerheid” voor de Broederschap van Notarissen.

De conclusies.

De conclusies van het rapport doen sympathiek aan: ze hebben alle de strekking de invordering zo eenvoudig mogelijk en met de minste tegenzin en kosten voor alle betrokkenen te doen verlopen. Het is dan ook te wensen dat het rapport de aandacht krijgt die het toekomst — ook van de wetgever en de tot het nemen van beslissingen bevoegde instanties.

Schoonhoven.

B. W. BUENK.

In de na-oorlogse periode heeft zich in de Verenigde Staten een zeer duidelijke tendentie tot verkrapping van de relatieve geldvoorziening voorgedaan. Schrijver heeft de indruk, dat de monetaire autoriteiten nauwelijks pogingen in het werk hebben gesteld om de geldkrapte te bestrijden. Dat er voor een beperkende monetaire politiek reden is blijkt uit de opzienbarende toeneming der kredietverlening. Vooral die van de handelsbanken en het bedrijfsleven, die sedert het derde kwartaal van 1954 toenam van \$ 21 mrd. tot \$ 30,5 mrd., verdient de aandacht. De banken zijn slechts in staat gebleken aan de kredietvraag te voldoen door hun beleggingen in staatspapier aanmerkelijk te verlagen. De moeilijkheid in conjunctureel opzicht is, of het mogelijk zal zijn de kredietcreatie tot staan te brengen zonder dat dit tot een conjunctuuromslag leidt en of de huidige restricties voldoende zijn om inflatie te bestrijden.

Het lijkt ons gewenst bij onze beschouwing over de monetaire ontwikkeling in de Verenigde Staten — evenals in ons artikel over de positie van de Amerikaanse industrie ¹⁾ — de recessie van het jaar 1954 als uitgangspunt te nemen.

In de eerste plaats willen wij aandacht schenken aan de relatieve geldvoorziening. Hieronder kan worden verstaan de mate, waarin de aanwezige geldhoeveelheid toereikend is ter voorziening in de bestaande behoefte aan geld. Een globale maatstaf hiervoor kan worden gevonden door een vergelijking van de aanwezige geldhoeveelheid met de omvang van het bruto nationale produkt. Gedurende de recessie van 1954 steeg de aldus gemeten geldruimte. In het derde kwartaal van 1954 maakte de geldhoeveelheid 57 pCt. uit van het op jaarbasis gebrachte nationale produkt. Sedertdien is de geldruimte ingekrompen, doordat het nationale produkt veel sterker is gestegen dan de geldhoeveelheid. Voor het derde kwartaal van 1956 bedroeg het verhoudingscijfer 51 pCt., waardoor de situatie van vóór 1954 weer werd bereikt. In het derde kwartaal van 1953 was de geldvoorziening historisch gezien zeer krap.

Het is bij de beoordeling van de huidige conjuncturele positie van de Verenigde Staten van belang te constateren dat zich in de na-oorlogse periode een zeer duidelijke tendentie heeft voorgedaan tot verkrapping van de relatieve geldvoorziening. Deze tendentie vertoont een zeer geprononceerde vorm, doch werd nu en dan tijdelijk doorbroken. De situatie, zoals die in het derde kwartaal van het vorig jaar werd aangetroffen, is er een van de meest geprononceerde geldkrapte van de gehele na-oorlogse periode. Men kan zich bovendien afvragen of momenteel niet vrijwel iedere vorm van geldsurplus is verdwenen.

Deze daling van de maatschappelijke liquiditeit weerspiegelt zich ook in de liquiditeitspositie van de Amerikaanse ondernemingen. De verhouding van aanwezig kas- en overheidspapier t.o.v. de verplichtingen op korte termijn is in de loop der jaren bij het Amerikaanse bedrijfsleven niet onaanzienlijk geringer geworden: in september 1954 bedroeg het 54,8 pCt. tegen 46,2 pCt. in september 1956.

Het is begrijpelijk dat deze monetaire ontwikkeling zich uit in de rentestand. Neemt men als indicatie voor de rente

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 13 februari 1957, blz. 131.

De monetaire situatie in de Verenigde Staten

op korte termijn het disconto op handelsswissels, dan blijkt een welhaast dramatische ontwikkeling. De recessie van 1954 werd voorafgegaan door enige stijging van dit disconto, waarbij een peil van bijna 2,8 pCt. werd bereikt. In de loop van 1954 daalde het disconto aanzienlijk en wel tot 1,3 pCt. Het conjunctuurherstel sedertdien is gepaard gegaan met een zeer geprononceerde stijging en wel tot een niveau van 3,6 pCt. Een dergelijke rente-ontwikkeling weerspiegelt zeer goed de overspanning van de geldmarkt. De monetaire autoriteiten hebben deze ontwikkeling, zij het in verzwakte mate, tot uiting doen komen in het officiële disconto: dit bedraagt momenteel 3 pCt.

Wij krijgen de indruk, dat de monetaire autoriteiten nauwelijks pogingen in het werk hebben gesteld om de geldkrapte te bestrijden. „The Federal Reserve Banks” hebben hun bezit aan staatspapier zelfs sedert de recessie van 1954 niet onaanzienlijk verlaagd. Hierin is één van de belangrijke oorzaken voor de geldschaarste te zoeken. Evenmin hebben de monetaire autoriteiten besloten de eisen voor de verplichte kasreserves, welke de handelsbanken moeten aanhouden, te verlagen. In het vierde kwartaal van 1956 gingen geruchten dat dit, althans voor bepaalde districten, zou geschieden, doch tot nu toe zijn maatregelen van deze aard achterwege gebleven.

Het is dus duidelijk dat er met kracht naar wordt gestreefd een overmatige expansie te vermijden. Dat er reden voor een dergelijke beperkende monetaire politiek bestaat, wordt aangetoond door de opzienbarende toeneming van de kredietverlening. Het is gebruikelijk hierbij in de eerste plaats te denken aan het consumentenkrediet en aan het hypothecaire krediet, doch de kredietverlening van de handelsbanken aan het bedrijfsleven verdient zo mogelijk nog meer de aandacht.

Het consumentenkrediet vertoont een geprononceerde trendmatige stijging, welke bijv. die van het beschikbare personele inkomen sterk overtreft. Het lijdt geen twijfel dat de consumptie van duurzame goederen door deze kredietverlening aanzienlijk is beïnvloed. Opmerkelijk is dat, terwijl de automobielvraag in 1956 geringer was dan die in 1955, hiervoor toch in het eerstgenoemde jaar in nog grotere mate een beroep is gedaan op het afbetalingskrediet.

Van het hypothecaire krediet op woningen kan worden

vastgesteld, dat dit zijn hoogtepunt reeds geruime tijd heeft overschreden. Dit houdt mede verband met een zekere mate van verzadiging welke in de markt voor woningen is ontstaan, zodat zelfs wordt overwogen of voor de financiering van woningbouw niet bepaalde faciliteiten moeten worden geschapen.

Een zeer belangrijk aspect van de monetaire situatie in de Verenigde Staten wordt gevormd door het bankkrediet aan het bedrijfsleven. Sedert het derde kwartaal van 1954 immers maakte het bedrijfsleven hiervan op onrustbarende wijze gebruik. Op genoemd moment bedroegen de leningen aan handel, industrie en landbouw \$ 21 mrd., terwijl zij momenteel niet minder dan \$ 30,5 mrd. bedragen. Hiermede wordt het niveau van vóór 1954 wel in zeer sterke mate overschreden.

Deze expansie van het bankkrediet aan het bedrijfsleven heeft nog een ander belangwekkend aspect. De handelsbanken zijn slechts in staat gebleken aan deze kredietvraag te voldoen door hun beleggingen in staatspapier aanmerkelijk te verlagen. Een en' ander leidt er toe dat het bedrijfskrediet een steeds belangrijker positie is gaan innemen in de bankbalansen. Nu is er aan deze ontwikkeling een zekere begrenzing gesteld, ten gevolge van het feit dat het bankkrediet, waarop een niet te verwaarlozen risico wordt gelopen, binnen bepaalde verhoudingen moet blijven ten opzichte van de deposito's, waarover de handelsbanken beschikken. De verhouding van bankkrediet tot deposito's is momenteel historisch gezien buitengewoon hoog geworden. Men moet nl. tot 1933 teruggaan om dergelijke verhoudingen aan te treffen. In de jaren twintig maakten de kredieten aan het bedrijfsleven weliswaar nog een groter deel uit van de deposito's, doch de situatie toentertijd was dan ook niet gezond. Ook wanneer men de deposito's in verband brengt met de eigen middelen van de handelsban-

ken, krijgt men de indruk dat er weinig ruimte meer is voor het bedrijfskrediet. Men moet meer dan dertig jaar teruggaan om verhoudingen als de huidige aan te treffen.

Wanneer men de monetaire situatie in de Verenigde Staten op grond van het bovenstaande zou willen kenschetsen; komt men tot het volgende beeld. Het conjunctuurherstel van de laatste jaren berust voor een goed deel op een uitbreiding van de kredietverlening. Aan de andere kant is de geldvoorziening gedurende de oplevingstijd krapper geworden. De Overheid heeft deze geldschaarste doelbewust in de hand gewerkt teneinde een overexpansie te voorkomen. Bovendien is uit banktechnische oorzaken een situatie ontstaan, waarin weinig ruimte meer is voor een verdere kredietexpansie.

De moeilijkheid in conjunctureel opzicht is nu deze. Zal het mogelijk zijn de kredietcreatie tot staan te brengen zonder dat zulks leidt tot een conjuncturomslag? Zijn de huidige restricties voldoende om de inflatie te bestrijden? De Overheid aarzelt. Een verdere verhoging van het officiële disconto is tot nu toe achterwege gebleven. Blijkbaar vertoont de economie momenteel een grote labiliteit, waarbij een gegeven impuls een uitwerking kan hebben, welke het gestelde doel overtreft. Onlangs is nog verklaard dat het grote gevaar dat de Amerikaanse economie bedreigt de inflatie is. Doch een bestrijding hiervan biedt momenteel bijzonder grote risico's. Zulks temeer aangezien ook in de goederensfeer van een zekere labiliteit sprake is.

De monetaire politiek van de Amerikaanse Regering wordt dan ook op een krachtproef gesteld. Zonder een goed resultaat van het gevolgde beleid a priori te willen uitsluiten, zijn wij toch van mening dat de monetaire situatie een zwakke schakel vormt in de huidige Amerikaanse conjunctuur. De opvatting van „business as usual” is voor deze sector stellig niet op haar plaats.

Amsterdam.

Drs. W. C. M. MUTSAERS.

Het prijsindexcijfer van kleding

Het is begrijpelijk, dat in de laatste tijd meer dan gewone belangstelling bestaat voor de ontwikkeling van wat het Centraal Bureau voor de Statistiek noemt: „de prijsindexcijfers van het levensonderhoud van gezinnen van hand- en hoofdarbeiders”, een belangstelling, die niet alleen bij de Overheid voor dit onderwerp bestaat, doch ook bij de centrale organisaties van werknemers en werkgevers, bij de pers en uit dien hoofde ook in toenemende mate bij het gewone publiek.

Doordat na de oorlog allerlei beslissingen inzake lonen, belastingen etc., die de gehele bevolking ten nauwste raken en waarvan de bestedingsmogelijkheden voor grote categorieën afhankelijk zijn, worden gebaseerd op macro-economische gegevens en daaromtrent in de pers steeds meer op de gewone lezer afgestemde berichten worden gepubliceerd, is de belangstelling voor deze gegevens, die vroeger eigenlijk min of meer als uitsluitend voorbehouden voor economen werden beschouwd, sterk groeiende.

De koppeling van de lonen aan het prijsindexcijfer, zoals dit in de laatste jaren is geschied, en vooral het feit, dat de arbeidersorganisaties in hun schrijven van enige tijd terug aan de Regering, een limiet gesteld hebben, boven welke het prijsindexcijfer niet zal mogen stijgen zonder dat zij zich de vrijheid voorbehouden nieuwe looneisen

te formuleren, heeft de ontwikkeling van deze index wel zeer sterk op de voorgrond geplaatst.

Het valt op, dat de belangstelling praktisch alleen uitgaat naar het verloop van de totaal-index en dat zelfs in de kringen van het bedrijfsleven betrekkelijk weinig aandacht wordt geschonken aan het verloop van de prijsindex van de verschillende posten, die tezamen geacht worden het goederen- en dienstenpakket van een gezin, bestaande uit 4 personen met een bepaald bruto-inkomen, uit te maken.

Toch kan het zijn nut hebben ook aan het prijsverloop van een bepaald onderdeel van dit pakket, en met name aan de post kleding, eens iets meer aandacht te schenken, vooral nu in verband met de prijsstabilisatiepolitiek van de Regering onlangs vragen zijn gesteld aan de Minister omtrent prijsstijgingen van enkele textielprodukten, en het antwoord, dat daarop van overheidszijde is gegeven, zodanig geformuleerd was, dat daaruit door niet insiders gemakkelijk verkeerde conclusies kunnen worden getrokken.

Ofschoon eigenlijk vallende buiten het bestek van dit artikel moge ter verduidelijking worden gesteld, dat het onderzoek, dat naar aanleiding van de gestelde vragen is ingesteld heeft uitgewezen, dat de stijging van de fabri-

kantenprijzen van dekens en handbreigarenen nog niet over de gehele lijn de stijging van de grondstoffenkosten dekt, hetgeen derhalve betekent, dat de betreffende industrie de verhoging van de lonen en van de kosten van hulpmiddelen en diensten, waarvan men gebruik moet maken, voor eigen rekening heeft genomen.

Dit is ook begrijpelijk wanneer men constateert, dat de import van textielproducten over de gehele lijn sterk is toegenomen en de Nederlandse industrie te kampen heeft met een zeer zware buitenlandse concurrentie.

Daarin ligt ongetwijfeld ook voor een gedeelte de verklaring van het feit — en hiermede komen wij dus weer op ons uitgangspunt terug — dat het prijsindexcijfer voor kleding in het totaal van de huishoudrekening zo gunstig afsteekt. Terwijl de totaal-index in december 1956 110 bedroeg, was die voor kleding 85. Van de 17 posten, waaruit de totale prijsindex wordt opgebouwd, komen er slechts 4 onder een prijsindex van 100, waarvan de post kleding op een na de laagste is.

Vergelijkt men de ontwikkeling van de prijsindex voor kleding gedurende de laatste 2 jaren met die van de totale prijsindex, zoals in onderstaand overzicht is geschied, dan zou men op het eerste gezicht geneigd zijn aan te nemen, dat de prijsstijging voor kleding in niet onbelangrijke mate tot de stijging van de totale prijsindex heeft bijgedragen. Tegenover de stijging van de totale prijsindex van 106 op 110, dus met 4 punten, staat immers een stijging van de prijsindex voor kleding van 5 punten, waarbij nog in acht moet worden genomen, dat van mei op juli een daling met 2 punten is opgetreden, zodat de uiteindelijke stijging 7 punten bedraagt.

Niet uit het oog mag echter worden verloren, dat de zgn. wegingsfactor voor de post kleding (o/oo van totale gezinsuitgaven in 1951) slechts 102,2 bedraagt, waaruit volgt, dat de stijging van de prijsindex voor kleding in de periode mei/december 1956 de totale index slechts voor 0,5 pCt. heeft beïnvloed. Een nadere analyse toont aan, dat de stijging met 4 punten, welke voor de totaal-index

	Totaal	Kleding
Jaar gemiddelde 1952	101	87
Jaar gemiddelde 1953	101	85
Jaar gemiddelde 1954	105	86

	1955		1956	
	Totaal	Kleding	Totaal	Kleding
januari	107	89	105	82
februari	107	89	106	82
maart	107	87	107	80
april	106	87	107	80
mei	106	87	106	80
juni	107	87	108	80
juli	107	87	107	78
augustus	106	86	108	80
september	105	83	109	83
oktober	105	82	108	84
november	105	83	109	84
december	105	83	110	85

Basis 1951 = 100.

van mei t/m december 1956 moet worden geconstateerd, voortvloeit uit de navolgende stijgingen voor de groepsindices:

Voeding	stijging	1,4	punten
Woning	"	0,8	"
Verzekeringen en belastingen	"	0,7	"
Kleding	"	0,5	"
Ontwikkeling en ontspanning	"	0,2	"
Diversen	"	0,4	"
Totaal	stijging	4,0	punten

Wanneer men verder nagaat, dat de prijzen van de ruwe wol in de laatste helft van het vorig jaar met 15 tot 20 pCt. zijn gestegen, welke stijging thans nog steeds aanhoudt, en dat de katoenprijzen eveneens een stijgende tendentie vertonen, dan kan men tot geen andere conclusie komen, dan dat de textielindustrie in zeer sterke mate heeft bijgedragen tot het slagen van de prijsstabilisatiepolitiek van de Regering, en dat, wanneer er nog enkele posten in het huishoudbudget zouden voorkomen waarvan de prijzen zich op dezelfde wijze hadden ontwikkeld als die van textiel, men niet zo bevreesd zou behoeven te zijn voor het fatale getal van 112.

Tilburg.

J. A. M. van GERWEN.

De Nederlandse industrie in het vierde kwartaal van 1956

In ons vorige kwartaaloverzicht spraken wij de verwachting uit, dat de politieke gebeurtenissen in het laatste kwartaal van 1956 de gang van zaken in de Nederlandse industrie slechts weinig zouden beïnvloeden¹⁾. Nu wij over de cijfers met betrekking tot dit tijdvak beschikken, blijkt dit inderdaad het geval te zijn. De hamsteraankopen in oktober en november veroorzaakten weliswaar een sterke stijging van de omzet in vele branches van de detailhandel, doch deze werkte slechts weinig naar boven door. De periode, waarin deze aankopen plaats hadden, was slechts kort, zodat de voorraden bij de detaillisten in het algemeen voldoende waren om aan de plotseling sterk gestegen vraag te voldoen. Men voorzag, dat bij de uitverkopen in januari 1957 hiervan de weerslag zou worden ondervonden, waardoor de vraag van de handel in de meeste gevallen niet veel groter was dan normaal. Dat deze verwachting

¹⁾ „E.-S.B.” van 28 november 1956, blz. 1065.

juist is gebleken bewijzen de detailhandelsomzetten in genoemd tijdvak, welke beneden het peil van die in januari 1956 lagen.

De gebeurtenissen in het Midden-Oosten deden aanvankelijk vermoeden, dat de olievoorziening ernstig zou worden geschaad. Deze sombere verwachtingen werden gelukkig niet geheel bewaarheid. Van een aanzienlijk tekort bleek geen sprake te zijn. Slechts in enkele gevallen waren verbruikers van olie genoodzaakt de productie enigszins te beperken. Wel vond enige stijging van de olieprijs plaats.

De spanning tussen bestedingen en produktiemogelijkheden nam in de verslagperiode toe. Dit kwam onder andere tot uitdrukking in een verdere verslechtering van de betalingsbalans en een opwaartse druk op het prijspeil. De S.-E.R.-nota spreekt in dit opzicht een duidelijke taal. Nadien is gebleken dat de situatie nog ongunstiger is dan

deze nota aangeeft. Door middel van een politiek van prijsstabilisatie tracht de Overheid prijsstijgingen tegen te gaan. Inmiddels kondigden enkele bedrijven die geheel of voor een belangrijk gedeelte in de overheids sfeer liggen, zoals een aantal openbare nutsbedrijven, prijsverhogingen aan.

Hoe loffelijk ook het streven van de Overheid is onverantwoorde prijsstijgingen tegen te gaan, toch zijn aan deze politiek grenzen gesteld, die zich nu reeds beginnen af te tekenen. Verschillende kosten, zoals lonen, energie en grondstoffen vertonen een dusdanige stijging, dat de rentabiliteit van vele ondernemingen in gevaar komt. Stabilisatie van prijzen houdt nog andere gevaren in. In de eerste plaats kan zij leiden tot kwaliteitsvermindering, waarvan vooral de consument de dupe is en de concurrentiepositie in het buitenland ongunstiger wordt. In de tweede plaats bestaat de mogelijkheid dat de produktie van een artikel niet meer aantrekkelijk wordt en men de fabricage ervan staakt. Dit betekent, dat in het vervolg een dergelijk artikel moet worden geïmporteerd, hetgeen uiteraard een verdere druk op de betalingsbalans veroorzaakt.

De trend van de industriële bedrijvigheid bleef ook in de verslagperiode omhoog gericht. De algemene produktie-index lag ruim 3 pCt. boven die van het overeenkomstig kwartaal van 1955. In december had een vrij sterke daling plaats zowel ten opzichte van de voorafgaande maand als van dezelfde maand in 1955. Deze daling is echter toe te schrijven aan het feit, dat in december 1956 het aantal arbeidsdagen kleiner was dan in de bovengenoemde maanden. Het indexcijfer van de gemiddelde dagproduktie was groter dan in december 1955 en slechts weinig lager dan in de voorafgaande maand.

Volume-indexcijfers van de produktie in de nijverheid exclusief de bouwnijverheid.

(1953 = 100) a)

	1955		1956	
	maand-cijfers	kwartaal-cijfers	maand-cijfers	kwartaal-cijfers
januari	107		117	
februari	104	111	111	119
maart	122		128	
april	115	119	119	126
mei	115		129	
juni	126		130	
juli	116		120	
augustus	116	118	121	121
september	123		123	
oktober	125		136	
november	126	125	134	129
december	124		118	

a) Alle in dit overzicht genoemde cijfers zijn, tenzij anders vermeld, ontleend aan of berekend met behulp van publikaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

De omvang van de produktie in de metaalbedrijven onderging ook in het onderhavige kwartaal wederom weinig verandering. Vertoonde de trend van de produktie in de vorige periode van drie maanden een lichte daling, gedurende de verslagperiode onderging het produktie-indexcijfer een lichte stijging van 4 à 5 pCt., zowel ten opzichte van het voorgaande kwartaal als in vergelijking tot de laatste drie maanden van 1955. Men zal aan dergelijke schommelingen weinig betekenis kunnen toekennen en onze gevolgtrekking uit het beschikbare cijfermateriaal is, dat de omvang van de produktie reeds ongeveer een half jaar vrijwel onveranderd bleef. In ons vorige overzicht merkten wij reeds op, dat vele metaalbedrijven volledig bezet zijn en hun capaciteit niet verder kunnen vergroten, vooral ten gevolge van de

schaarste aan arbeidskrachten. Wij hebben de indruk, dat dit gedurende de verslagperiode onverminderd het geval is geweest.

Opmerkelijk is, dat omstreeks de jaarwisseling van een aantal bedrijven, waaronder vooral metaalindustrieën, beschouwingen in de pers verschenen dat, ondanks de hoge bezetting, de rendabiliteit eerder afnam dan dat zij een gunstige ontwikkeling te zien gaf. Men is geneigd dit toe te schrijven aan de stijging van de loonkosten, hetgeen stellig een belangrijke factor is geweest. Daarnaast echter menen wij dat verschillende bedrijven juist door de hoge bezetting hun kosten niet op een voldoende laag peil hebben kunnen houden. Voor ieder bedrijf is er nu eenmaal een optimale produktiegrootte; het komt ons voor dat verschillende metaalindustrieën dit punt reeds enige tijd hebben overschreden.

De activiteit op de *scheepsbouwwerven* was wederom groot. Volgens „Lloyd's Register of Shipbuilding Returns” begon de scheepsbouwnijverheid met de bouw van 1 stoomschip en 49 motorschepen met een gezamenlijke bruto-tonnage van 74.462 tegen 2 stoomschepen en 36 motorschepen met een gezamenlijke inhoud van 130.000 bruto-ton in het vorige kwartaal. Te water werden gelaten 2 stoomschepen en 47 motorschepen, waarvan de gezamenlijke inhoud 131.322 bruto-ton bedroeg; in het vorige kwartaal waren deze cijfers 3 stoomschepen en 44 motorschepen met in totaal 90.000 bruto-ton. Het aantal voltooidde schepen beliep 2 stoomschepen en 36 motorschepen met een gezamenlijke bruto-tonnage van 86.468 tegen 4 stoomschepen en 37 motorschepen met een gezamenlijke inhoud van 104.500 bruto-ton in het derde kwartaal van 1956.

Aan het einde van het jaar waren onderhanden 187 motorschepen met een totale bruto-tonnage van 599.780 tegen onderscheidenlijk 175 en 610.067 aan het einde van het vorige kwartaal, waarmede ons land zijn vijfde plaats onder de scheepsbouwende landen wist te behouden.

De bedrijvigheid in de *chemische industrie* gaf een verdere stijging te zien. Het produktie-indexcijfer (exclusief de aardoliebedrijven) bedroeg in het laatste kwartaal van 1956 op basis 1953 = 100 128 tegen 120 in hetzelfde tijdvak van 1955. De vergroting van de produktie is voornamelijk een gevolg van de stijging van de afzet in het binnenland. Niettemin nam de uitvoer een belangrijke plaats in. Ongeveer een derde gedeelte van de totale omzet van de chemische industrie heeft betrekking op de uitvoer.

De bedrijvigheid in de *bouwwakken* werd bevorderd door voor het jaargetijde gunstige weersomstandigheden. Men ondervond weinig hinder van onwerkzaam weer. Hoewel cijfers dienaangaande nog niet beschikbaar zijn, mag men aannemen, dat de produktie in de bouwnijverheid als geheel genomen gedurende het laatste kwartaal van 1956 wederom hoog was. Dit geldt in het bijzonder voor de woningbouw. Men begon met de bouw van 24.790 woningen ten opzichte van 19.258 in het vergelijkbare tijdvak van 1955. Voltooid werden 22.460 woningen (oktober-december 1955: 20.698). Het aantal woningen, dat in aanbouw was, onderging een belangrijke verdere uitbreiding en bereikte het ongekend hoge peil van 94.000. Desondanks is van ernstige toeneming van spanningen op de arbeidsmarkt, zoals voorheen bij een enigszins belangrijke stijging van het onderhanden werk welhaast onvermijdelijk was, (nog) niet gebleken. Waarschijnlijk houdt dit verband met het nieuwe ministeriële vergunningbeleid, dat woningbouwcontingenten afhankelijk stelt van de beschikbare bouw-

capaciteit, terwijl aan de woningbouw prioriteit wordt verleend. Dit beleid schijnt, vooral in de noordelijke provincies, latente capaciteit te hebben gemobiliseerd. Men zal echter moeten afwachten of en in hoeverre stagnaties en spanningen zullen optreden, wanneer de grote aantallen woningen, die thans in aanbouw zijn, tot op het pleisterwerk zijn voltooid. Tot dusverre zijn namelijk de stucadoors steeds het belangrijkste knelpunt geweest.

De slechte weersomstandigheden gedurende het vormseizoen beïnvloedden in de loop van het jaar de productie van rauwe bakstenen in ernstige mate. In oktober echter was het weer bijzonder goed voor de fabricage van dit produkt, zodat op de achterstand kon worden ingelopen. Ook de maanden november en december leverden een grotere productie van het rauwe produkt op, dank zij de uitbreiding van capaciteit van kunstmatig drogen. Boven genoemde factoren leidden ertoe dat de teruggang van het aantal vervaardigde rauwe stenen in 1956 nogal meeviel. De productie van het gebakken produkt lag ongeveer op het peil van dezelfde periode van 1955.

De productie van dakpannen was iets groter dan in het laatste kwartaal van 1955.

De kalkzandsteenindustrie slaagde erin haar productie aanzienlijk op te voeren. Ook in de vorige kwartalen was dit het geval. Hierdoor was de productie in 1956 belangrijk groter dan in 1955. Als gevolg van de grote vraag uit het binnenland was de uitvoer van weinig betekenis.

De productie van cement nam belangrijk toe. Ook de invoer lag op een hoger peil dan in het overeenkomstige kwartaal van 1955, terwijl de uitvoer betrekkelijk weinig groter was. Hieruit valt een stijging van het verbruik in het binnenland af te leiden. Gedurende de verslagperiode maakten de uitbreidingswerkzaamheden van het cementbedrijf van de Hoogovens goede vorderingen. Men is er zelfs toe overgegaan deze additionele capaciteit groter te maken dan aanvankelijk in de bedoeling lag. In de loop van 1957 hoopt men met de uitbreiding gereed te zijn.

In vrijwel alle onderdelen van de betonwarenindustrie was de bedrijvigheid groter dan in de laatste drie maanden van 1955. De spanning tussen aangeboden en gevraagde hoeveelheden hield aan, hetgeen lange levertijden medebracht.

De productie van de papierindustrie onderging een verdere vergroting. Het productie-indexcijfer bedroeg in de verslagperiode 124 tegen 120 in hetzelfde tijdvak van 1955. De aan het einde van 1955 ingestelde prijsstap voor krantenpapier werd op 10 november 1956 opgeheven. Vermeldenswaard is, dat goede vorderingen werden gemaakt met de bouw van een grote krantenpapiermachinecilinder. In het begin van 1957 zal deze in gebruik worden gesteld, hetgeen een uitbreiding van de capaciteit met 35.000 ton betekent.

De bedrijvigheid in de textielindustrie veranderde ten opzichte van het laatste kwartaal van 1955 weinig. Wel steeg de waarde van de binnenlandse afzet, doch deze is voornamelijk een gevolg van de reeds enige tijd aan de gang zijnde verschuiving in de vraag naar duurere artikelen.

De binnenlandse omzetten van de confectie-industrie namen verder toe, gedeeltelijk als gevolg van bovenvermelde verschuiving in de vraag. De invoer vertoonde eveneens

een stijging, terwijl de uitvoer weinig verandering onderging. De door het tekort aan arbeidskrachten veroorzaakte decentralisatie vond voortgang.

In de voedings- en genotmiddelenindustrie nam de productie in verband met de normaal optredende seizoentop van het einde van het jaar toe met 11 pCt. ten opzichte van het derde kwartaal. Ten opzichte van de vergelijkbare periode van 1955 onderging de productie evenwel geen noemenswaardige verandering. Slechts in de onderscheiden maanden traden verschillen op; zo was, blijkens de gegevens van het C.B.S., in november 1956 de productie hoger dan in november 1955, doch in december was de verhouding omgekeerd.

Het is verleidelijk hieruit de gevolgtrekking te maken, dat de bedrijvigheid in november — althans voor goederen die niet door de produktietechniek seizoengebonden zijn — gestimuleerd is door de hamsteraankopen in het begin van die maand, waarop dan in december een gedeeltelijke terugslag is gevolgd. Ten dele zal dit waarschijnlijk wel het geval zijn geweest; van sommige goederen waren de aanwezige voorraden snel naar de consument verplaatst. Ook is van enkele produkten de afzet wel gemakkelijker geworden, doordat de concurrerende invoer van de betrokken goederen plotseling afnam. Zo is de concurrentie, die van Italiaanse tomatenpuree werd ondervonden, in de verslagperiode veel minder scherp geweest door de stijging van de tomatenprijzen in Italië.

De productie van sigaren bleef nog enigszins stijgen, doch de toeneming was minder dan in het vorige jaar. Het aantal geproduceerde sigaretten steeg echter sterk, waaraan waarschijnlijk de toegenomen arbeidsinkomens niet vreemd zullen zijn. Ook de bedrijvigheid in de bierbrouwerijen lag gedurende de laatste drie maanden op een hoog peil. De productie bedroeg ongeveer 10 pCt. meer dan in het tijdvak van oktober tot en met december van 1955.

Met betrekking tot de meubelindustrie staan ons nog geen gegevens ter beschikking. Alles wijst er echter op dat de bedrijvigheid groot was. De voorziening met werkrachten is echter ook in deze bedrijfstak moeilijk, waarvan men in ernstige mate — het bedrijf is tamelijk arbeidsintensief — nadeel ondervindt.

De leerproductie was vrijwel gelijk aan die in de vergelijkbare periode van 1955, terwijl het aantal schoenen dat werd vervaardigd een stijging van ongeveer 6 pCt. te zien gaf.

Ook in de rubberverwerkende industrie was een verdere vergroting van de bedrijvigheid waar te nemen. Het grootste gedeelte van de produktievermeerdering vond zijn weg naar het buitenland. De verwerking van synthetische rubber trad ook in het laatste kwartaal van 1956 verder op de voorgrond. In geheel 1956 bedroeg het verbruik van dit materiaal bijna het dubbele van dat in 1955. Als oorzaak hiervan noemen wij onder andere het grote prijsverschil met natuurrubber.

De grafische industrie vergrootte enigszins haar productie. De uitvoer nam toe, vooral naar België. Naar Indonesië viel een daling waar te nemen. Het gebrek aan technisch personeel deed zich onverminderd gevoelen.

¹s-Gravenhage.

J. C. BOTTEMA, ec.drs.

A. G. TER HENNEPE, ec.drs.¹

Blijf bij — Lees de E.-S.B.!

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Van de ruimte, die de vorige weken het geldmarktbeeld opfleurde, was gedurende de verslagweek niet veel meer over. Een laatste opflukking van deze snel vergane glorie vormden de flinke intekeningen bij de inschrijving op schatkistpapier van maandag. Toegewezen werd hierbij voor f. 80 mln., nl. f. 55½ mln. drie- en f. 24½ mln. zesmaandspromessen tegen disconto's van 3 3/8 resp. 3 5/8 pCt. per jaar. T.o.v. de vorige inschrijving (op 1 februari jl.) stelde eerstgenoemd percentage één verlaging voor van ¼ pCt. Daarna was het echter met de ruimte alraas gedaan. Een daling van de deviezenvoorraad, het naderen van de ultimo en last not least hernieuwde zorgen over de kaspercentages knaagden aan de liquiditeitspositie der banken. In het bijzonder de aanvang van de nieuwe kaspercentage-periode op 22 februari bracht mede, dat de banken onder motto's als: „safety-first” en „het eind mag de lasten niet dragen” weer ijverig middelen aan het vergaren gingen op hun rekening bij De Nederlandsche Bank. Hiertoe moest nogal wat daggeld worden opgezegd, waardoor de (niet-officiële) callgeldrente van 2½ tot 3 pCt. steeg. De handhaving van het minimum kaspercentage op 7 pCt. voor de periode 22 februari - 21 maart wekte geen al te grote teleurstelling hoewel sommigen wellicht tegen beter weten in toch nog een sprankje hoop op verlaging van dit percentage hadden gekoesterd. In een tijd dat het davert van (het gepraat over) de bestedingsbeperking mag men echter van een Centrale Bank in gemoede niet verlangen, dat zij door een dergelijke verlaging, neerkomend op het vrijmaken van ettelijke tientallen miljoenen guldens bankmiddelen, olie op het vuur der inflatoire krachten zou werpen.

De kapitaalmarkt.

De publikatie van de regeringsnota inzake de bestedingsbeperking had gedurende de verslagweek op de aandelenmarkt slechts weinig repercussies. De verhoging van de vennootschapsbelasting voor publieke n.v.'s van 43 tot 47 pCt. alsmede de tijdelijke afschaffing van de investeringsaftrek vormden onaangenaam doch oud nieuws, zodat er reeds alle gelegenheid was geweest het in de koersen te verdisconteren.

Hiertegenover stonden in de afgelopen week ook aangename dingen, nl. een koersstijging van aandelen Koninklijke in Wallstreet en andere buitenlandse beurzen; waardoor de koers van het Amsterdamse hoofdfonds, mede onder invloed van arbitrage-vraag, speciaal uit Frankrijk en Zwitserland, op het Damrak een flinke sprong omhoog maakte. Naast feiten — bijv. de prijsstijging van olie — werden hierbij zoals gewoonlijk ook geruchten ter verklaring aangevoerd; zo werd o.a. gesproken over een komende uitgifte van een converteerbare obligatielening, luidend in dollars, door deze onderneming.

Op de obligatie-emissiemarkt bruipte het gedurende de verslagweek van leven. De tweede 4¾ pCt. spoorweglening, evenals haar oudere tweelingzuster tegen 98 pCt. en met clause van niet-vernoodde aflosbaarheid gemitteerd, had een succes dat dat van haar voorgangster nog in de schaduw stelde; de toewijzing zal thans „uiterst gering” zijn. Hoewel men veilig mag aannemen, dat menig eerzaam bankbediende, met de bedoeling een tientje agio te verdienen, voor enige duizenden guldens op deze lening

inschreef; om nog maar te zwijgen van de grote premiejagers, staat buiten kijf dat onder het vele majoreringskaf hier toch ook heel wat echt beleggingskoren schuil ging.

De aanhoudend grote vraag naar nieuw kapitaal van het bedrijfsleven uitte zich in emissies van een aantal financiële bemiddelingsinstellingen. Zo gaat de Maatschappij voor Middellang Crediet f. 10 mln. 4¾ pCt. obligaties à 99½ pCt. over de toonbank verkopen. De Rotterdamse Scheepshypotheekbank biedt f. 5 mln. 5 pCt. pandbrieven à 99, de Veenkoloniale Bank voor Hypotheek en Scheepsverband f. 3 mln. 5¼ pCt. pandbrieven a pari aan.

Een merkwaardig bericht vormde de uitgifte van „burgerzin”-leningen in enkele kleinere gemeenten (o.a. Bloemendaal en Beeßel, op de landkaart van Limburg te vinden). De gedachten gaan hierbij terug naar 1951, toen sommige gemeenten zelfs colporteurs in de arm namen die spelend op het stramien van de lege gemeentekassen en de kapitaalbehoefte voor de woningbouw, vaak het medelijden opwekten en zodoende brave burgers ertoe wisten te bewegen hun gespaarde penningen voor dit nobele doel ter beschikking te stellen. Het allermerkwaardigste van de huidige burgerzinnenleningen is dat er ondanks alles ook thans nog burgers zin hebben daarop in te tekenen. Zulks dus bijv. ondanks het feit, dat de Rijksoverheid zonder blikken of blozen aankondigt dat zij door haar maatregelen de geldwaarde in één jaar met tenminste 7 pCt. verder omlaag gaat jagen en dat dezelfde Overheid de gemeenten verbiedt om bij dergelijke leningen de marktrentevoet te betalen.

Vermoedelijk zullen die vroede vaders, die de situatie dóór hebben, na het gelukken van dergelijke leningen in klein comité bijeen, een schaterlach niet kunnen onderdrukken over de onwankelbare goedgelovigheid van het beleggersvolkje.

Aand.	indexcijfers (1953 = 100)	A.N.P.-C.B.S.	8 febr. 1957	15 febr. 1957	22 febr. 1957
Algemeen			194,5	193,8	197,3
Internat. concerns			262,0	261,5	269,4
Industrie			148,5	148,2	148,9
Scheepvaart			161,4	160,2	160,6
Banken			122,9	122,4	118,3
Indon. aand.			99,8	98,0	97,6
Aandelen					
Kon. Petroleum		f. 154,70	f. 155,40	f. 164,60	
Unilever		342	337½	343¾	
Philips		247	246	243¾	
A.K.U.		202	201½	199	
Kon. N. Hoogovens		285	293½	295½	
Van Gelder Zn.		195½	192¼	196½	
H.A.L.		175½	178	179	
Amsterd. Bank		219¾	211½*	208¾	
H.V.A.		96	93¼	90¼	
Staatsfondsen					
2½ pCt. N.W.S.		67¼	69½	70	
3½ pCt. 1947		86¾	88¼	88	
3½ pCt. 1955 I		87½	87¾	87¾	
3 pCt. Grootboek 1946		85½	86¾	87	
3 pCt. Dollarlening		93¾	93¾	94¼	
Diverse obligaties					
3½ pCt. Gem. R'dam 1937		91¼	90¾	90¾	
3¼ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III		83½	84	84½	
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen		87½	87¼	87¾	
3½ pCt. Philips 1948		92½	93¾	93¾	
3¼ pCt. Westl. Hyp. Bank		86	86¾	86¾	

New York

Aandelenkoersgemiddelde	466,3	468,1	466,9
Dow Jones Industrials			
J. C. BREZET.			

*) exd.

(in duizenden guldens)

	Emissies			Afslootbaar ³⁾ gestelde obligaties en pandbrieven	Conversies obligaties en pandbrieven
	Obligaties	Aandelen	Totaal		
Binnenland:					
Staatsleningen	—	—	—	—	—
Provincies, gemeenten en andere publiekrechtelijke lichamen	—	—	—	1.014	—
w.o. premieleningen	—	—	—	40	—
Handel, industrie en diversen	—	578	578	1.794	—
w.o. industrie	—	578	578	—	—
Scheepvaart	—	18.375	18.375	—	—
Bank-, krediet- en verzekeringswezen	—	—	—	1.249	3.278
w.o. hypotheekbanken	—	—	—	616	3.278
Spoor- en tramwegen	—	—	—	188	—
Kerkelijke en liefdadige instellingen	—	—	—	802	—
Algemeen totaal	—	18.953	18.953	5.048	3.278
w.o. overheidssector	—	—	—	1.014	—
Bank voor Nederlandse gemeenten	—	—	—	—	—
private sector	—	18.953	18.953	4.034	3.278

¹⁾ Reële bedragen volgens stortingsdatum.
²⁾ De bedragen der niet uitgelote obligaties c.q. pandbrieven, welke afslootbaar werden gesteld, zijn niet bekend.
³⁾ Volgens datum van betaalbaarstelling.
⁴⁾ Bron: Statistisch bulletin van het C.B.S.

	35 banken		4 banken ³⁾		31 banken	
	1956	1956	1956	1956	1956	1956
	nov.	dec.	nov.	dec.	nov.	dec.
Kas, Ned. Bank, kassiers, giro-inst.; uitgezette daggeldleningen	541,7	612,3	350,3	421,2	191,4	191,1
Nederlands schatkistpapier	1.272,0	1.092,6				
Nederlandse schatkistcertificaten	1.113,0	1.110,6	1.781,8	1.614,5	603,2	588,7
Ander overheidspapier (incl. buitenlands schatkistpapier)	10,6	14,2	0,1	—	10,5	14,2
Bankiers (nostro) ³⁾	494,1	451,6	240,9	221,7	253,2	229,9
Debiteuren, Overheid ⁴⁾	223,6	291,4	190,4	252,6	33,2	38,8
Debiteuren, overige ⁵⁾	3.064,8	3.121,9	2.024,0	2.018,7	1.040,8	1.103,2
Deposito's en spaargelden ⁶⁾	1.514,4	1.370,6	904,0	844,6	610,1	526,0
Creditsaldi van banken ⁷⁾	653,5	674,7	392,7	397,0	260,8	277,7
Creditsaldi van cliënten ⁸⁾	3.650,9	3.757,5	2.705,8	2.706,5	945,1	1.051,0
Opgenomen gelden ⁹⁾	177,9	122,6	53,1	20,8	124,8	101,8
Balanstotaal	7.708,9	7.760,7	5.083,5	5.016,3	2.625,4	2.654,4

¹⁾ Bron: Statistisch Bulletin van het C.B.S.
²⁾ Amsterdamsche Bank-Incassobank; Nederlandsche Handel-Mij. (Ned. bedrijf); Rotterdamsche Bank en Twentsche Bank.
³⁾ Nostro-saldi bij banken in binnen- en buitenland.
⁴⁾ Kredietverlening aan Nederlandse provincies, gemeenten en waterschappen.
⁵⁾ Wissels, voorschotten tegen effecten en schatkistpapier; kredietverlening onder garantie van Nederlandse overheidslichamen; voorschotten aan kredietinstellingen; kredietverlening aan ondernemingen, waarin is deelgenomen; kredietverlening aan anderen.
⁶⁾ Deposito's voor één maand of langer, spaargelden of gelieerde spaarbank.
⁷⁾ Creditsaldi van banken, loro en overige creditsaldi van banken.
⁸⁾ Creditsaldi van cliënten in guldens; creditsaldi van cliënten in valuta.
⁹⁾ Opgenomen daggeldleningen; andere opgenomen gelden.

beschikbare krachten

Econ. Drs. 26 jaar

zoekt plaatsing als bedrijfsecon. of assistent van de bedrijfsecon. in een groot of middelgroot bedrijf. Br. onder no. E.-S.B. 9-2, Postbus 42, Schiedam.

Het beheer van pensioenfondsen

Beheerders van pensioenfondsen dragen een grote verantwoordelijkheid. Hun taak wordt aanmerkelijk verlicht indien zij gebruik maken van de adviezen van ons gespecialiseerde

Bureau voor Pensioenfondsen

DE TWENTSCHE BANK

Uw financiële raadsman

vacatures

De Directie van de N.V. Provinciaal en Gemeentelijk Utrechts Stroomleveringsbedrijf (elektrische centrale annex stadsverwarmingsbedrijf te Utrecht) vraagt, ter assistentie van de chef van de administratie en de financieel-economische afdeling, een

academisch gevormd econoom

(bedrijfseconomische richting)

Aan gegadigden met ruimere commerciële ervaring zal de voorkeur worden gegeven.

Schriftelijke sollicitaties kunnen worden gericht aan het adres Keulsekade 189, Utrecht.

HET HOOFDPRODUKTSCHAP VOOR AKKER-BOUWPRODUCTEN

te 's-Gravenhage

vraagt

academisch gevormd econoom

Deze zal in de eerste plaats tot taak hebben de bestudering der problemen, verband houdende met de Euromarkt, vrije handelszone e.d. Enige ervaring op internationaal terrein, landbouw en voedselvoorziening strekt tot aanbeveling.

Schriftelijke sollicitaties met vermelding van opleiding, ervaring, leeftijd, te richten aan Voorzitter Hoofdprodukschap, Stadhoudersplantsoen 12-18, 's-Gravenhage.

Bij het Gemeente-energiebedrijf te Amsterdam bestaat gelegenheid tot plaatsing van

ENIGE AMBTENAREN

voor werkzaamheden op het gebied van de
administratieve organisatie.

Zij, die hiervoor in aanmerking wensen te komen, moeten in het bezit zijn van het diploma van een middelbare school (H.B.S. met 5-jarige cursus of Gymnasium). Daarenboven dienen zij in het bezit te zijn van het diploma M.O.-Handelswetenschappen of het Staatspraktijkdiploma Moderne Bedrijfsadministratie, dan wel vergevorderd te zijn in de accountantsstudie of een daarmee gelijk te stellen opleiding te hebben genoten.

Voorkeur genieten zij die beschikken over enige praktische ervaring in een of meer onderdelen van de moderne administratie bij het grootbedrijf.

Gegadigden dienen bereid te zijn zich aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen.

Geboden wordt een interessante werkkring met goede vooruitzichten.

Leeftijdsgrenzen 25—35 jaar.

Uitvoerige sollicitaties onder no. 847 in te zenden bij de Directeur der Gem. Personeelsvoorziening, Sarphatistraat 92, Amsterdam (C).

Groot internationaal werkend Nederlands concern

zoekt voor verantwoordelijke en belangrijke functie, nauw samenhangend met de concernleiding iemand, die ten naaste bij voldoet aan de volgende eisen

- stimulerende persoonlijkheid
- geslaagd voor het

accountantsexamen NIVA of VAGA

of althans ver gevorderd met de studie ervoor (tenminste bedrijfseconomie en inrichtingsleer)

- in staat tot
 - goed organiseren
 - voortreffelijk leiding geven
 - vlot samenwerken
 - soepel coördineren
 - scherp analyseren

op hoog niveau.

Serieuze kandidaten worden uitgenodigd hun sollicitatiebrieven in te zenden onder No. E.-S.B. 9-1, Postbus 42, Schiedam.

HET GEMEENSCHAPPELIJK ADMINISTRATIEKANTOOR te Amsterdam (uitvoering Sociale Verzekering)

zoekt ter assistentie van de chef van de

FINANCIËLE AFDELING

een directe

MEDEWERKER

Vereist: ervaring in - en belangstelling voor - beleggingszaken.
administratief inzicht.

goede vooropleiding (academisch of daarmee gelijk te stellen niveau).

leeftijd ca. 30 à 35 jaar.

Aanvangssalaris afhankelijk van ervaring en bekwaamheid f 9.000.- à f 11.000.- per jaar.

Brieven met de hand geschreven, bevattende uitvoerige inlichtingen betreffende opleiding, ervaring en huidige werkkring te richten aan: afdeling Personeelszaken, Singel 126-130, Amsterdam-C.

Abonneert U op DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
A. M. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f 22.50
fr. p. post f 23.60; voor studenten f 19.—; fr. per post f 20.10.

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandels en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

